

Poština plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVILJA

V S E B I N A

Fronte // Evgen Spektorskiij: Nastanek sociologije // Dr. Fr. Ilešič: Ignacij Daszyński // B. Borko: «Rusija in Mala antanta v svetovni politiki» // Dr. B. Vrčon: V palači miru

O B Z O R N I K

Zasebni in javni interesi // Ideologija v zunanji politiki (Dr. B. Vrčon) // Stavka tekstilnega delavstva (B.) // Dr. N. Županič, šestdesetletnik // Dva kulturna dokumenta (L. Č.) // «Naši obmejni problemi», CMD 1936 (Inko) // Milan Vidmar: Oslovski most (Lavo Čermelj) // Dr. S. Bajič: Delovno pravo, splošni del (Dr. B. V.) // G. Renker: Pet mož gradi pot (V. V.) // «Mladina brez cilja» (—j.) // «Matica rada» v Beogradu (Inko) // «Slavjanski glas» in «Slavjanski vesti», Sofija, 1936 (Inko) // Beseda o raku // Dr. R. Neubauer: TBC, Jetika // Mladinska Matica 1935/36 (Inko) // Drobtine (na platnicah)

* L. II * 11-12 *

L J U B L J A N A 1 9 3 6

Misel in delo izhaja vsak mesec 11.-12. številka - nov.-dec. 1936

Redakcija zaključena 30. novembra 1936

Naročnina stane za vse leto 60 Din, za pol leta 30 Din, za četrto leta 15 Din. Posamezna številka 6 Din, dvojna 12 Din

Uredništvo in uprava v Ljubljani na Gosposvetski c. 4/I.
Poštočerkovni račun: 16.602

*

Revijo ureja uredniški odbor: dr. Stojan Bajič, dr. Lavo Čermelj,
dr. Stanislav Š. Lapajne in dr. Alojz Zalokar

Izdaja in zalaga

Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih starešin „NASTA“
v Ljubljani r. z. z. o. z. (Predstavnik dr. Alojz Zalokar)

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Predstavnik Josip Štrukelj)

Drobtine

Nova Fronta na delu? Nobelov nagajenec Bunjin je opisal svoje dogodivščine. Ko je potoval iz Prage preko Nemčije v Švico, so ga v nemškem mejnem mestu Landau odvedli s carinarnice v nekak blev, kjer se je moral stari gospod na mrzlem jesenskem vetru docela sleči, da so pregledali njegova oblačila. Posebno pozornost so zbudili pri preiskovalcih češki listi. Ko so pa opazili knjige o Tolstem, je njihova vnema postala tolikšna, da so nanje pljuvali in po njih mendrali, govoreč: «A Tolstoj, Tolstoj!».

Še nekaj tujk! «Querschnitt» si je zaslužil svoj konec še s temile leksikografskimi podatki: diplomacija — ljubezniv nasmeh, pa nož v žepu; ideali — igrače za odraslo deco; optimist — tisti, ki mu ni pomoči; statistika — deklica za vse; teorija — napačno mnenje drugega; feljton — to, kar se še edino čita v listih.

Zanimive številke. Beograjska «Javnost» je objavila podatke o razmerju med številom prebivalstva in vsoto pokojnin, ki jih država izplačuje na posameznih področjih (prvo število pomeni odstotek prebivalstva, drugo odstotek pokojnin): dravska banovina 8,2 (14,4), driuska 11,0 (6,9), donavska z Beogradom 19,3 (27,0), moravska 10,3 (8,8), primorska 6,4 (5,8), savska 19,4 (22,5), vardarska 11,3 (5,1), zetska 6,7 (6,8), vrbaska 6,4 (2,7).

«Tosmerna preusmeritev». Na večer praznika zedinjenja je neko nacionalno društvo priredilo slavnosten koncert. Na programu so bile štiri operne arije, a vse brez izjeme iz — italijanskih oper. Kaj naj to dandanes pomeni, ni docela jasno. Prav tako tudi ne, kar pravi v svojem poročilu o koncertu za čistost slovenščine prevneti tednik, namreč, da je potrebna «tosmerna preusmeritev».

Protiverski boj v Rusiji se bliža koncu. Pod tem naslovom so objavili italijanski listi poročilo iz Rige, da je sovjetski tisk v začetku novembra pričel zopet pisati imena svetnikov in Cerky z velikimi začetnicami.

(Nadaljevanje na 3. strani)

F R O N T E

Politika že od nekdanj ljubi krepke, udarne, ostre borbene izraze. Po svetovni vojni pa je obogatila svoj besedni zaklad s tem, da je prevzela obilico izrazov iz strokovnih vojaških besednjakov. Taka izposojenka je beseda fronta, ki jo slišimo malo ne v vsakem političnem govoru. Tako zelo smo se je navadili, da jo dojemamo, ne da bi se zavedeli, kakšen je njen pravi pomen. In vendar ta beseda zmagovito izpodriva stari politični izraz stranka. Še več: točno označuje sodobno politično miselnost in njene politične metode. Z besedo je kot dediščina prišla ona miselnost, ki je dolga leta cepila Evropo v dva nepomirljiva tabora. V njej živi oni duh, ki je vodil generalne štabe na obeh straneh; duh, ki je določal taktiko vojnih spopadov, ki je s kruto silo gnal v boj nepoučene, zapeljane ali nahujskane množice, ves prežet z nepomirljivostjo in zavojevalnimi željami. Fronte so slonele na slepi pokorščini, na vojaški organizaciji in na spretnem taktiziranju z ljudskimi množicami. Tak stroj se uspešno uporablja le tedaj, če ga upravlja ena volja in če ga goni ena sila. Ta je bila v rokah nekaterih mogočnikov, ki jih je usoda določila, da so odločali sami, brez odgovornosti in kontrole, o življenju in smrti milijonov. Ena volja, ena sila, en udar: to je fronta.

V povojnem političnem življenju so se kmalu začele ustvarjati politične fronte. Takoj, ko se je poleglo prvo pacifistično navdušenje in so zbledele grozote klanja, bede in uničevanja, se je prebudil vojni duh in se jel pollaščati miselnosti politikov in ljudskih množic. Našel je ugodna tla. V premaganih državah je občutek poraza razpihal tlečo iskro prirojene narodne bojevitosti in užaljenega ponosa. Okrnjene, z mirovnimi pogodbami zvezane in pa z njimi nezadovoljne države so bile med prvimi, ki so začele presnavljati svoje politično življenje v militarističnem duhu. V Nemčiji in Avstriji začno poganjati prvi brsti s takim duhom prepojenih političnih tvorb. Udarne edinice SS, SA, Sturmschaaren, Volkswehr, Heimwehr, to so imena, ki so opozarjala na nastanek novega političnega duha.

Tesnoba državnih meja, pritisk mednarodnih mirovnih obveznosti in nacionalna užaljenost radi izgubljene vojne niso edini činitelji, ki so pospeševali tako preobrazbo političnega življenja. Mogočen sunek ji je dala tudi nova ideološka sila, ki je v Rusiji preosnovala državo in družbo ter začela žareti od tod po vsem svetu, preko vseh državnih in narodnih meja. Ta sila je bila posebno občutljiva zato, ker so se v vseh državah, tudi v zmagovitih, zaostрили notranji gospodarski in socialni boji in dajali močni razgibanosti političnega življenja vedno novega netiva.

Tretji vzrok za nastanek političnih front je neučinkovitost političnih metod, ki so vladale v Evropi pred svetovno vojno. Larpur-lartizem njenih politikov, njihove metode političnega boja, ki so sličile metodam igralcev, izigravanje strank in osebnosti, vmešavanje kapitala v posle, izkoriščanje malenkostnih strankarskih in osebnih razprtij: te metode po svetovni vojni niso mogle več obdržati političnega voza v mirnem tiru že izvoženih poti. Tudi argumenti logike, duhovnega prepričevanja in na individualnem prostem pojmovanju zgrajenega političnega življenja niso bili dorasli težkim nalogam. Pokazala se je potreba po močnejših sredstvih, ki so se najlažje poiskala v vojnem arzenalu. Bajonet in puška govorita bolj prepričevalno nego strankarski programi.

Fronte zanikajo veljavnost načel svobode in enakosti. Njihova težnja po enotnem, avtoritarnem vodstvu, njihova vojaška organizacija in disciplina, njihova taktika in tehnika boja ter njihovo povečevanje nasilnih metod so zato v ostrem nasprotstvu z idejami demokracije. Demokracija vzgaja pristaše s prepričevanjem in daje po svobodni borbi oblast v roke oni politični skupini, ki obvelja kot trenutna rezultanta različnih nasprotujočih si strankarskih moči. Fronta se ne opira na prepričevalnost svojih nazorov, na načelno svobodo in enakost vseh, ampak le na surovo moč svojih organiziranih čet, ki kot privilegirani sloj terjajo le pokorščino od vsakogar, ne pa svobodnega priznanja ali zaupanja. Fronte vodijo politiko pesti, a demokracija predstavlja politiko glave. Fronte zmagujejo tam, kjer je demokracija notranje oslabela. Angleška demokracija, ki je, kolikor se da presoditi, zdrava in čila, se uspešno otresa vseh poskusov, ki bi hoteli zanesti v angleško politično življenje frontarske metode. Napori modrih srajc polkovnika Mosleya so se ob trdnosti angleške demokracije razbili prav tako, kakor so bili neuspešni vsi napadi nanjo od levičarskih skupin. Tudi Češkoslo-

vaška je prepričevalen dokaz za to, da frontarska gibanja ne morejo uspeti tam, kjer je resnična demokracija ohranila svojo živo moč in se znala prilagoditi zahtevam časa, kakor je pronicavo poudaril demokrat Beneš.

Posebno noto dajejo frontam svetovni nazori. Morda bi celo pravilneje označili to razmerje tako, da so fronte brez svetovno nazorih parol nemogoče. Pri nacionalno socialističnem pokretu je poudarek na svetovnem nazoru sedaj posebno energičen, dočim stoji v italijanskem fašističnem pokretu težnja, ustvariti si svoj lasten svetovni nazor v ozadju, ker mu zadošča samo političen program, zasnovan na sacro egoismo italijanskega naroda in vladajočega fašija.

Spočetka so bile fronte omejene na ozemlje ene države ali enega naroda. Italijanski fašizem je bil samo italijanski, nemški nacionalizem je bil samo nemški. Novejši čas pa govori že o mednarodnih frontah. Osnuje naj se protiboljševiška falanga, ki naj združi različne nacionalne fronte v skupno akcijo. Demokratični svetovni nazor bi bil nedvomno sposoben, da bi povezal medsebojno najrazličnejše države v mednarodno skupnost. Ali pa so one države, katerih politika je neposreden izraz lastne nacionalne fronte, prepeljene z nestrpnim, imperialističnim nazorom, v svojem jedru prikladne za skupno fronto, ki bi nujno zahtevala vzporeditev nazorov in interesov? Ustvariti se da kvečemu koalicija fašističnih držav proti skupnemu nasprotniku. Izvedla bi morda kako taktično nalogo, ne bi pa mogla ustvariti enotnega duha za trajno sodelovanje, ker bi skupni taktični interesi ne mogli izravnati nasprotujočih si medsebojnih interesov. Prej ali slej morajo zadeti drug ob drugega.

Pregled nekaterih osnovnih potez političnih front drugod in analiza pogojev, ki so potrebni za preobrazbo političnih strank v fronte, ter proučevanje gibalnih sil, ki vodijo iz demokracije v nove politične sisteme, je poučen tudi za nas, saj se tudi pri nas že širi zveneča beseda «fronta» in se zanjo skrivajo podobne politične težnje. V ognju političnega boja je tudi pri nas začel neki dnevnik uporabljati strojnico med sredstvi agitacije. Tuje skušnje so tem dragocenejše, ker se naša politična gibanja, stremeča po ideologijah in organizatoričnih lastnostih drugih front, spričo meglenega ozračja ne kažejo toliko jasno, da bi jim mogli pogledati naravnost iz

oči v oči. Nekatere take tvorbe se imenujejo ljudske fronte, druge silijo v javnost kot slovenske ali hrvatske, tretje se junačijo s stanovskimi programi, zopet druge dvigajo verska bandera. Že ta pestra množica pokretov in struj daje slutiti, da naglašajo besedo fronta, ker koketirajo s sredstvi in taktiko fašizmov. Priznati je treba, da bi bila pri nas tla za nastanek front v marsikaterem pogledu ugodna. Demokraciji so razni režimi dodobra izpodkopali ugled. Politični neuspehi zadnjih let so ljudstvu omajali zaupanje v dosedanje politične oblike. Kriza zaupanja je tako narastla, da se je izpremenila v nihilizem, tam v apatijo, drugje zopet v pohlep po nečem novem za vsako ceno. Politična degeneracija, v katero nas je privedla dosedanja lažna demokracija, je ustvarila razpoloženje, v katerem bi morda ta ali ona skupina, ki bi namesto z volilnimi gesli nastopila s frontarsko taktiko, utegnila žeti uspehe. Toda zgolj politični neuspehi in slabost demokratičnih form še niso dovoljna podlaga za ustvarjanje front. Vsaka fronta stremi za tem, da se polasti oblasti. Ta cilj pa bi mogla doseči le ona fronta, ki bi bila enako močno ukoreninjena v vseh delih države. Le nacionalna homogenost bi ji mogla dati tako razprostranjenost. Zgodovinski in verski oziri še vedno omejujejo razmah takega duha. Če se kljub temu tu ali tam pojavljajo taki pokreti, so to le lokalni pojavi. V kolikor pa sploh lahko računajo na uspeh, se morajo nujno oprijeti separatizma, če že niso od početka sad takih teženj, ker jim je zmaga v državi zaradi njihovega krajevnega značaja nedosegljiva.

Jugoslovanska misel bi imela v nasprotju s partikularnimi stremljenji pogoje, da dá osnovo za nacionalno fronto. Prepričanje, da je rešitev Slovencev, Hrvatov in Srbov le v pravem jugoslovanskem pojmovanju naše državne in kulturne misije, šteje veliko število pristašev prav po vseh krajih naše države. Ta splošnost ji lahko omogoči, da se pretvori v nacionalno fronto. Vendar te poti jugoslovanska misel ni nikdar ubirala. Tudi vsi poskusi, spraviti jo na to pot, so se izjalovili. Jugoslovanska ideja je in bo živela po prirodnih zakonih narodne moči. Njenega napredka niso zavrle niti tuje oblasti, niti zgrešene politične metode, niti ga ne bodo ustavile strankarske fronte. Ta ideja je sama v sebi tako zdrava, ustvarjaljoča in silna, da je ne morejo uničiti niti nasilne in nemoralne fronte zunaj ali znotraj države, niti ni treba, da bi se jih sama posluževala za svojo končno zmago.

Evgen Spektorski:

NASTANEK SOCIOLOGIJE

Kakor so zapletena vsa taka vprašanja, ki imajo bolj ali manj obsežno «književnost», tako je postalo tekom časa tudi vprašanje o nastanku sociologije zelo zapleteno. Mislil bi kdo tudi, da je tisti, ki je skoval samo besedo «sociologija», namreč August Comte, bil tudi ustanovitelj te vede. Toda celo on sam sebi je iskal predhodnikov tam, kjer jih stvarno morda niti ni bilo, kajti kakor je pojasnjeval Littréju, «se je treba pokazati stare, da bi se tako čim bolj ukoreninili». Toda tudi preko teh okolnosti je imel Comte res predhodnike, počenši že od Aristotela. Zlasti pa pomenja Hobbesova philosophia civilis poskus, da bi že v 17. stoletju ustvarili ono «socialno fiziko», ki je bila potrebna za začetek Comteove sociologije. Po drugi strani pa v sedanji nemški književnosti ne le ne priznavajo Avgustu Comteu prvenstva v ustanovitvi sociologije, marveč sploh omalovažujejo njegov pomen za to vedo. Tako na primer skuša prof. Stoltenberg, nadaljujoč težnje Georga v. Belowa (*Die Entstehung der Soziologie*, 1928) in profesorja Baxe (učenca Othmarja Spanna) (*Einführung in die romantische Staatswissenschaft*, zweite Auflage 1951) prikazati zgodovino sociologije na tako svojevrsten način, kakor da bi bili ustanovitelji sociologije samo Nemci, in sicer romantiki. O Comteu pa je samo nekaj besed, a zelo drznih, namreč da je njegova socialna statika revna. Neki francoski pisatelj (Hevré Blondel) pa smatra za ustanovitelja sociologije Rusa De Robertyja, ki je prvi odločno postavil v tej vedi namesto fizicizma in biologizma «sociologizem». Zelo je torej zapleteno vprašanje o začetkih sociologije. Zato ni odveč, ako ga pregledamo malo podrobneje.

Znana Galileijeva knjiga se začinja z besedami: *De subjecto vetustissimo novissimam promovemus scientiam* — o najstarejšem predmetu začinjamo najnovejšo vedo. Isto bi mogli reči tudi tisti, ki so v prvih desetletjih 19. stoletja načeli sociološko problematiko. Predmet nove vede, namreč družba, je toliko star, kakor človek sam. Toda sociologija je bila v resnici nova veda o tem predmetu. To še prav nič ne pomeni, če se za družbo niso zanimali, čeprav je živela že od pamtiveka, prav tako kakor so oni valovi, ki jih sprejemamo šele zdaj s pomočjo radio-tehnike, stvarno obstojali že oddavna, na primer že v Demostenovi ali Ciceronovi dobi, a še niso bili znani tedanjim učenjakom. Toda ljudska zajednica stvarno ni bila neznana niti Platonu niti Aristotelu, niti rimskim pravnikom

z njihovim izrekom: ubi societas, ibi jus, niti tistim v 18. stoletju, ki so modrovali o družbeni pogodbi. Torej je bil predmet sociologije v začetku 19. stoletja že star in znan. Novo je bilo le pojmovanje njegove vsebine ter metode za njegovo proučevanje.

Ako vzamemo po Heglovi zahtevi, *Die Wahrheit ist das Ganze*, zajedniško življenje ljudi v celotnem obsegu, tedaj zavzema to odnos med osebnostjo, družbo in državo. To so tri dejstva *sui generis*, kakor tri dimenzije. Z njimi se ujemajo trije enostavni principi: individualizem, sociokratija in etatizem. Z drugimi besedami: izolacija, koordinacija in subordinacija. Razlika med njimi ni kvantitativna, ampak je kvalitativna. Idealna rešitev t. zv. socialnega vprašanja bi bila popolna harmonija vseh treh načel. Toda v resnici prevladuje navadno samo eno izmed teh načel. V teorijah, ki so se širile v 18. stoletju, je enostavno vladal ali individualizem ali etatizem.

Individualizem je vseboval deloma politično borbo proti tedanjim stanovom in težnjo za osebno svobodo poedincev, deloma pa atomistično pojmovanje sveta. Atom ni pomenil tedaj v današnjem smislu sistema protonov in elektronov, temveč doslovno samo nedeljivi del enostavne substance ali materije (individuum, od *dividere* = deliti). V skladu s takim pojmovanjem so proglašali enakost vseh individujev. Razen takega demokratskega individualizma je obstajal tudi aristokratski, ki se je zavzemal samo za izredne osebnosti. V umetnosti so take osebnosti geniji, kojih svobodno ustvarjanje ni v nikaki zvezi z maso družbe: *odi profanum vulgus et arceo*. V politiki so to monarhi, ki se istovetijo z državo (*l'Etat c'est moi*), ministri, vojskovodje, strankarski leaderji, z eno besedo: posamezniki; *humanum paucis vivit genus*.

Etatizem je pomenil državo samo brez ozira na njene socialne temelje. Državo je smatral za istovetno z oblastvom in oblastveniki. Pa tudi verovali so v vsemogočnost oblastev. *Ein Federzug von dieser Hand, und neu geschaffen wird die Welt*, pravi v Schillerjevem Don Carlosu markiz Poza španskemu kralju Filipu II. Verovali so tudi v vsemogočnost zakonov, a ne tistih indikativnih, s katerimi so prirodoslovci pojasnjevali stvarnost, ampak v vsemogočnost onih imperativnih, s katerimi predpisujejo zakonodavci ljudem način njihovega življenja. Filangieri je trdil, da za zakonodavca ni nič nemogočega. Montesquieu je trdil, da more zakonodajalec pretvoriti žival v človeka in obratno. Tako so merkantilisti oznanjali dirigirano ekonomijo, a policeisti so načelno stavljali vse privatno in javno življenje človekovo pod državno skrb-

stvo. Niso priznavali za družbeno življenje nobenega drugega faktorja, razen politike.

A kako so po vsem tem pojmovali družbo? Tako, kakor da i za individualiste i za etatiste družba sploh ni obstojala, niti stvarno niti načelno. Individualisti niso pojmovali družbe realistično kot nekako samostojno, primarno stvarnost (unitatem substantiae), marveč nominalistično kot nekaj derivativnega, kot kolektiv, kolekcijo posameznikov (unitas compositionis). Niti družina, niti stanovi, niti razredi, niti narodi individualistom ne tvorijo temelja človeške zajednice, marveč edino osamljeni individui. Zaradi tega so vsa t. zv. socialna vprašanja samo individualna in le pomnožena na stotine, tisoče, milijone. Rousseau je istovetil univerzalno voljo (volonté générale) z voljo vseh, oziroma z voljo večine. Na ta način je bila ona narodova suverenost, ki jo je on oznanjal, v resnici, kakor je rekel Charles Benoist, le nekaka molekularna suverenost. Tak individualizem je dosegel svoj vrhunec v Deklaraciji o človeških in državljskih pravicah l. 1789. Junak te deklaracije je osebnost. Beseda 'država' ni niti omenjena, namesto nje se rabi izraz «politična asociacija» ali pa celó «družba» (člen 15. in 16.), toda samo v pomenu skupine posameznikov. Na enak način je definiral državo kot množico (eine Menge) tudi Kant. Ko so zavzeli oblast nad državo jakobinci, je oživel tudi etatizem. Od takrat izvira tipična francoska problematika: l'individu et l'Etat, ličnost i država. Pa najsi so reševali to vprašanje kakorkoli, pozabljali so na družbo kot tako. Kadar pa so jo omenjali, so to delali samo z namenom, da je ne priznajo niti načelno niti stvarno. Zakon iz leta 1791. (loi Chapelier) izrečno pravi: entre l'Etat et l'individu il n'y rien, med državo in individuom ni ničesar.

Medtem pa so se prav na začetku XIX. stoletja začeli menjati nazori. Individualizmu in etatizmu se postavlja nasproti primat ali celó monizem družbe. Izmed teh dveh nazorov, o katerih piše Bonald, namreč, da človek ustvarja sebe in svojo družbo, ter nasprotno, da družba ustvarja sebe in človeka, je prevladal drugi. Družba je prius, osebnost je posterius. Celó velikani in največji v umetnosti ali v politiki so bili vključeni v to družbeno celoto. Barante dokazuje, da v XVIII. stoletju niso Voltaire, Rousseau in enciklopedisti vodili družbo v revolucijo, temveč je obratno družba, ki je elementarno težila k revoluciji, potegnila za seboj tudi tako zvane duhovne voditelje. Enako so trdili tudi o političnih voditeljih. Niti v dobi absolutne monarhije in celó niti v dobi revolucije niso oni dajali smernic družbi. Ravno nasprotno,

oni so bili samo pasivno orodje socialnega determinizma. Wer schieben wollte, wurde selbst geschoben.

Na ta način se je začelo omalovaževanje činiteljev «individuum» in «država». Comte trdi, da stvarno ne obstoji človek kot samostojna edinica, marveč le človeštvo kot celota. V svoji znameniti priliki Saint-Simon trdi, da bi Francije v socialnem življenju nič bistvenega ne izpremenilo, če bi izgubila vse svoje vojvode, ministre, visoke uradnike in nekaj deset tisočev uradnikov. V zvezi s tem je postala tudi sociologija veda brez osebnosti in se depolitizirala. Šele mnogo pozneje so sociologi opustili takšen pretirani sociokratizem. Začeli so razpravljati o «vlogi osebnosti v zgodovini», kakor je to delala ruska subjektivna šola Lavrova, Mihajlovskega in Karejeva, ali obenem s Tardejem o «zakonih posnemanja», po katerih najde iniciativa posameznikov odmev v masi. Dolgo so omalovaževali državnega činitelja, kar je po Brinkmannovi besedi privedlo sociologijo v nekako opozicijsko vedo proti državi. Toda najnovejši sociologi so tudi v tem popustili, kar je popolnoma naravno v današnji dobi vsakovrstnih diktatur. Tako je na primer v Tönniesovem «Uvodu v sociologijo» (1951) posvečeno posebno poglavje «politiki kot činitelju».

Torej je v začetku XIX. stoletja dobila veda nov objekt za svoja raziskavanja. Bolje rečeno, stari objekt se je pokazal v novi luči. Zato pa je bila potrebna tudi nova metoda. Tej težnji je ustregel pozitivizem. Pozitivizem se naravno zoperstavlja negativizmu. V tem smislu ga je izzvala reakcija proti tako priljubljenemu radikalnemu racionalizmu XVIII. stoletja. Tedaj so od dveh Leibnitzovih tipov resnice — namreč resnice razuma (vérité de raison) in resnice dejstva (vérité de fait) — priznavali samo prvi tip. Verovali so, kolikor to zadeva vprašanje zajedniškega ljudskega življenja, da resnica ni v stvarnosti, ampak da je izven nje in celo proti njej. Take resnice ne dobimo s pomočjo opazovanja stvarnosti, ampak s pomočjo apriornega spoznavanja in logičnih konstrukcij. Čim bolj je taka konstrukcija prosta ničvredne empirije, tem bolj je čista in logično resnična. Samo «čisti razum» je sposoben za vedo. Stvarnosti niso priznavali, ampak so jo negirali. Stvarnosti se je zoperstavila reforma, ako ne revolucija. Po letu 1789. se je ta mentaliteta še ojačila. Mislili so, da se dá iz stvarnosti narediti tabula rasa, čista, gladka deska, in da bo mogoče že jutri, jutri zjutraj, ako ne že nocoj ustvariti «resnice razuma», ki naj naredi ljudi srečne in popolne.

V dobi restavracije je izpodrinil to mentaliteto pozitivni duh. Izgubljena je bila vera v take resnice razuma, ki negirajo stvarnost. Čutili so potrebo proučevati baš to stvarnost in da so za pravo znanost sposobne samo resnice stvarnosti. V imenu teh resnic se je vodila borba ne le samo proti staremu racionalizmu, ampak tudi proti nekemu novemu sovražniku, namreč romantizmu. Sicer pa so romantiki skupno s pozitivisti zavračali racionalistično zlorabo razuma. Toda enako odločno so odklanjali razum za proučevanje stvarnosti. Dali so prvenstvo domišljiji, sanjarjenju in pesništvu kot pravemu organu, s katerim se doseže resnica, v kolikor so jo oni sploh priznavali: mnogim romantikom je bilo več do Dichtung, kakor pa do Wahrheit. Za nekatere romantike je bil najvišji zakon svobodna samovolja, freie Willkür. Tudi Nodier (ki je bil, mimogrede omenjeno, nekaj časa bibliotekar v Ljubljani) je trdil: «ni resnice». Romantiki so zamenjali sisteme racionalistov z utopijskimi domišljijami. To so bile utopije ali o preteklosti, zlasti o srednjem veku kot izgubljenem rajju, ali o bodočnosti, ki naj bi prinesla ljudem zlato dobo. Nekateri so se ukvarjali s poetizacijo srednjega veka z njegovimi gotskimi katedralami in vitezi, drugi pa so sanjali o taki bodočnosti, ko se bo, kakor je trdil na primer Fourier, spremenila celó priroda: neslano morje, nove rastline in živali, «antilevi» itd. Poza in fraza je prodrla celo tudi v znanost, ki je tudi postala romantična. In na primer zgodovino so obravnavale take osebnosti, kakor je bil profesor Michelet, katerega so nazivali njegovi dijaki «gospod Simbol», ali Lamartine, o katerem so govorili, «to ni človek, to je lira». O njem je pisal Teophil Gautier: «on plava, leta, lebdi; malokdaj séde na zemljo in že zopet leta». Stvarnega Napoleona so zamenjali z mitološkim. Kakor je rekel Léon Bloy, je postal Napoleon «eden najstrašnejših misterijev v zgodovini».

Pozitivisti so se enako odločno borili proti romantizmu kakor proti racionalizmu. Kakor je rekel Sainte-Beuve, so ti «iskali resnico za vsako ceno, pa najsi tudi za ceno stvarnosti». Taka težnja se ni omejevala samo na znanost. Izzvala je v umetnosti realizem takih pisateljev, kakor so bili Stendhal ali Balzac, ki si je celo jemal pravico na naslov «doktorja socialnih ved». Kategorični indikativ naj bi nadomestil celó pesniško domišljijo in ocenjevanje stvarnosti po vidiku apriornih norm ali imperativa.

Na tak način so sociologi odrejali novi vedi družbeno stvarnost kot njen objekt in indikativno proučevanje kot njeno metodo. Ako bi bilo samo to, tedaj bi začela sociologija takoj strogo znan-

stveno kariero. Toda bili so tudi drugi vplivi, po katerih je postala njena kariera, kakor je rekel Saint-Simon, «tudi fizično-politična». Tudi to je prineslo v sociološko problematiko mnogo zapletljajev in nesporazumov.

Prvi je vplival naturalizem. Njegovo bistvo je v tem, da je od treh mogočih teorijskih orientacij, namreč Boga, človeka in prirode, izbral prirodo. Ne izključuje torej iz znanstvenega delokroga samo Boga, kot neko nepotrebno hipotezo, kakor je rekel Laplace, ampak niti človeka ne smatra za bitje, ki je nad prirodo in ki nanjo vpliva kot homo faber. Vključuje človeka brez vsega v fizično prirodo in ga podreja večnim njenim zakonom. Da je imel tak naturalizem uspehe po francoski revoluciji, ni nikako čudo. To je bila reakcija proti prejšnjemu radikalizmu in racionalizmu, ko so smatrali celotno ljudsko življenje kot nekak spretni umotvor. Tako so razlagali nastanek države s pomočjo teorije dogovora. Namesto «zgodovina» so rekli racionalisti les abus, «zloraba». Nasprotniki take mentalitete so trdili, da se je treba ob stvarnem proučevanju ljudskega življenja ozirati na prirodne vede, ki ne izhajajo iz okvira stvarnosti. Toda naturalisti so šli še dalje. Njihova težnja je bila ta, naj bi se človek in njegova družba integralno vključila v prirodo in se podredila determinizmu baš njenih in samo njenih zakonov. V tem pogledu so se zlasti navduševali za Newtonov zakon splošne gravitacije. Kakor je rekel Dühring, se je pojavila nekaka newtonomanija. V tem duhu je proglasil Laplace kot ideal dovršene vede tako formulo, ki istočasno determinira vse, kar se zbira i v preteklosti i v sedanjosti i v bodočnosti in to ne samo v mrtvi prirodi, ampak tudi v človeški družbi. Z enakim duhom je bil prežet tudi Avgust Comte. Njegovo naziranje je bilo to, da naj vsaka veda, ne izvzemši niti sociologije, proučuje samo telesa. Zamislil si je sociologijo kot nekako «socialno fiziko». Njegovo ambicijo je zavzemala najdba takih zakonov socialne «statike» in «dinamike», ki bi omogočali precizne socialne prognoze: savoir pour prévoir, vedeti, da bi predvideli. Namesto da bi postala sociologija samostojna veda o družbi, se je začela pod vplivom naturalizma naslanjati na prirodoslovne vede kot temeljne (Grundwissenschaften). Najprej je vladal «fizicizem». Potem je prišel «biologizem», kar se je skladalo z Lilienfeldom, ki je rekel: sociologus nemo nisi biologus, ter z Espinasom, ki je rekel, da mora biti sociologija socialna biologija, ali pa je sploh ne bo. Šele kasneje se je ta veda otresla heteronomnega naturalizma, toda še daleč ne popolnoma, kajti n. pr. v francoski sociologiji ima vse do danes veljavo Durkheimov naturalistični «chosisme», ki trdi, da proučuje

ta veda socialne «stvari» («choses»). Pojavil se je «sociologizem», ki je ne samo proglasil samostojnost socialnega življenja kot stvarnost sui generis, ampak je začel še drugim vedam vsiljevati socialne pojme. Tako je n. pr. De Roberty izvajal duševno življenje posameznikov iz socialne psihike. Spencer je razlagal biološko razdelitev funkcij in borbo za obstanek kot prenos socioloških pojmov v biologijo. Alfret Fouillée pa je celo razlagal odnose med telesi nebes kot svoje vrste socialno medsebojno zavisnost. V zvezi s tem se je uveljavilo zgoraj omenjeno mišljenje, češ da niso bili pravi ustanovitelji sociologije taki naturalisti, kakor Comte, ampak sociologi, zlasti De Roberty.

Približno v dvajsetih letih XIX. stoletja se je pojavila še ena težnja, ki se je naravnost kosala z naturalizmom. Toda pri mnogih sociologih se je združila z njim v nekako osebno unijo. To je bila težnja za «organizacijo», z drugo besedo, za spretno preureditvijo družbene strukture. Od etatizma, ki je vladal v XVIII. stoletju, se je ta težnja razlikovala v tem, da je imela bolj socialni kakor pa politični pravec. V zvezi s tem je Saint-Simon prehitel moderno «tehnokratijo», ker je zahteval, naj bi upravljali družbeno življenje namesto državnikov in strankarskih politikov učenjaki in industrijalci kot «socialni pooblaščenca». Toda s tem se je sociologija preobražala iz teoretične discipline v praktično spretnost, čije naloga naj bi bila, da olajša prehod moderne družbe iz «kritičnega» stanja v «organsko». Saint-Simon je izdajal časopis «Organizator». Tudi Comte je deset let prej, preden je izdal svoj spis «Tečaja pozitivne filozofije», formuliral nalogo sociologije v članku z naslovom «Načrt znanstvenih del, potrebnih za družbeno preobrazbo». Taka praktična težnja sociologije nam pojasnjuje, zakaj se v Ameriki pojmuje ta veda često kot «veda o človeški sreči», koje naloga je pripravljati nekake «socialne inženirje». Ko so boljševiski v Rusiji zavzeli oblast, so bili predvsem naklonjeni sociologiji, ker so jo smatrali kot pomožno sredstvo za uvedbo socializma. Toda ko so uvideli, da sociologija ni istovetna s socializmom, so prepovedali predavanja o njej in so izgnali l. 1922. v inozemstvo profesorja Pitirima Sorokina, ki ima sedaj svojo katedro na Harvardski univerzi.

Končno se je po francoski revoluciji uveljavil fideizem. Razširilo se je prepričanje, da nobena družbena stabilizacija ni mogoča brez izvestne, kakor sedaj pravijo, mistike. Tudi ta mistika se je jemala kakor religija, ko je etimologija izhajala po Laktanciju iz glagola religare, vezati. In v resnici je vsaka religija neka zveza, in sicer dvojna: Tako rekoč vertikalna ali hierarhijska zveza med transcendentnim Bogom in ljudmi, ter horizontalna ali socialna med

ljudmi, ki jih spaja splošna vera. V tem pogledu so stavili nekateri vse svoje nade na tradicionalno krščanstvo, le da so v njem bolj kakor prej začeli poudarjati baš socialno stran po formuli: unus christianus nullus christianus. Ballanche je trdil, da je «krščanski genij» «socialni genij». Tako je nastala t. zv. krščanska sociologija, ki jo obravnavajo zlasti katoliški učenjaki (kot primer nam lahko služi knjiga A. Belliot, «Manuel de sociologie catholique, 1927, ali profesorja Aleša Ušeničnika «Uvod v krščansko sociologijo», 1920). Ruski učenjak Simon Frank trdi, da je temelj vsake družbe cerkev.

Drugi so pa mislili, da je krščanstvo že zastarelo in da se mora zamenjati ali z «novim krščanstvom», kakor se glasi naslov nekega Saint-Simonovega dela, ali pa celo s popolnoma novo religijo, če že ne z antikrščansko pa z akrščansko. Toda v prvem kakor v drugem primeru so pričakovali od religiozne mistike, naj ne bo vertikalna, transcendentna, ampak socialna, vodoravna, imanentna. Comte se je pridružil kljub vsemu svojemu pozitivizmu tej drugi težnji. In zato je poleg sociologije, t. j. vede o družbi, proglasil «sociolatrijo», t. j. kult družbe. Ustanovil je celo novo religijo, v katere kultu je zamenjal Boga s človečanstvom. Samega sebe je proglasil za najvišjega svečenika te nove vere. V njenem imenu je oznanjal razne socialne vrline, poleg drugih ono družbeno «solidarnost» in tisto pojmovanje svojine kot «socialne funkcije», o katerem sedaj toliko pišejo.

Končno pa odločni in dosledni pozitivisti, kakor Littré, ta «lajšni svetnik», kakor ga naziva Renan, niso hoteli ničesar niti slišati o religiji, bodisi stari ali novi, kajti s tem bi se rušil Comteov zakon progressa kot prehoda od teološkega stanja duhov preko metafizičnega k pozitivizmu. Toda tudi oni niso ostali brez vsakršne mistike, le da so prenesli one emocije na samo vedo. Tako na primer izraža Renan v svoji knjigi «Bodočnost vede», da bo prav veda nudila ljudem ne samo znanje, ampak tudi ono, kar se zahteva od vere, namreč dogmo in simbol. Še več, celó «organiziranje Boga». Tako je imel pozitivizem, ki bi moral biti teoretični kažipot sociologije, v sebi nekako emocionalno mistiko. A to ni ostalo brez vpliva na sociologijo. Celó predstavniki naturalističnega pravca vnašajo vanjo nekake verske motive. Zlasti je karakteristična v tem pogledu Lilienfeldova knjiga «Misli o socialni vedi v bodočnosti». Avtor trdi, da ima sociologija ne samo znanstveni, nego tudi religiozni poklic. Njeno pravo mesto je med teologijo in biologijo. Organska teorija o družbi, to je prilika, prirodna religija. Spominja na one organske termine, katerih so se posluževali Kristus in apostol Pavel.

Take so bile te različne, celo nasprotno si struje, pod kojih vplivom se je formulirala moderna veda o onem, po Carlylejevi besedi, «Čudu vseh čudežev», kojega ime je družba. Nikako čudo ni, da je začela ta mlada disciplina begati na razne strani, tembolj ker je zašla v modo. Zato so poleg resnih znanstvenikov, ki so dostojanstveno in brez hrupa začeli graditi to vedo, navalili nanjo diletanti brez zadostne metodološke priprave: conquistadores, kakor je rekel Tarde, ali znanstveni polsvet (Halbwelt), kakor se je izrazil Jellinek. Nemški zgodovinar Dove je imenoval tako sociologijo Wortmasken-Verleihinstitut. Zaradi tega glede svoje naloge i svoje metode i svojega objekta sociologija še do sedaj ni popolnoma urejena. Na mesto monizma ene sociologije je Lester Ward leta 1904. konstatiral pluralizem celih dvanajst sociologij. Profesor Kantorovicz ni mogel definirati sociologije drugače, kakor zbirko vsega onega, kar se tiska v sociološkem časopisju. Imamo umerjene skeptike, ki vzporejajo na sociologijo ono karakteristiko, ki jo je James dal psihologiji: ne veda, ampak samo neka nada na vedo. Poznamo tudi večje skeptike, ki odločno odrekajo sociologiji pravico na znanstveno podlago. Tako je bilo na primer Diltheyjevo mišljenje.

Vsi taki dvomi so postali še večji, ko se je pokazalo, da moderna kriza ne omejuje samo na ekonomijo ali politiko, ampak predvsem zajela duhovno oblast ne izvzemši niti znanosti. V vseh znanstvenih področjih je zdaj vse pod znakom vprašanja. Po knjigi Henrija Poincareja «La science et l'hypothèse» so postali celo aksiomi v matematiki relativni in hipotetični. Taka temeljna revizija vseh pojmov in metod ni izpustila niti humanitarnih ved. Njim je dobrodošla, ker je prebudila v njenih strokovnjakih kritičnega duha. Ne smejo se na primer nič več tako lahkomišlno postavljati vsakovrstni «zakoni», s katerimi se baje popolnoma determinirajo družbeni pojavi. Splošna kriza, ki jo doživljajo moderne vede, ne priča o njihovem propadanju, ampak o tem, da se nahajajo v prehodnjem stanju, ki kaže na nove uspehe. Zato ne jemljimo preveč pesimistično niti kritičnih, včasih celo ironičnih izjav o znanstveni vrednosti sociologije. To je mlada veda, ki ima pred seboj težke, toda hvaležne naloge. Pa najsi so kakršnekoli aberacije posebnih sociologov, zlasti tistih brez zadostne filozofske kulture, nikakor ne moremo smatrati za luksuz poizkusov, da bi poleg normativnih ali imperativnih konstrukcij in vrednotnega ocenjevanja stvarnosti ne delali tudi za indikativno vedo o človekovi družbi kot nedvomljivi stvarnosti z njenim lastnim bistvom in evolucijo.

IGNACIJ DASZYŃSKI

V noči od 30. na 31. oktobra letos je umrl znameniti poljski politik Ignacij Daszyński (Dašinjski). Umrli je v sanatoriju v Bistri, ne daleč od Bieloka v poljski Šleziji (ob bivši šlezijско-galicijski meji).

Jugoslovenski politiki, ki so bili pred vojno poslanci v dunajskem državnem zboru, se ga gotovo vsi dobro spominjajo; saj je bil Dašinjski eden izmed najbolj znanih poslancev dunajskega parlamenta in njihov morda najodličnejši in najvehementnejši govornik; bil je socialni demokrat, neizprosni v borbi za interese delavcev, izvoljen prvič leta 1897. iz takrat nove pete kurije, in sicer v Krakovu.

Rojen je bil Dašinjski leta 1866. v mestecu Zbaražu, na skrajnem vzhodu bivše Galicije (severovzhodno od Tarnopola), kot sin uradnika pri sreskem poglavarstvu. Gimnazijo je začel študirati v Stanislavovu, a je bil (obenem s svojim starejšim bratom Feliksom) iz pete šole izključen, ker je v nekem predavanju, ki ga je imel v krogu svojih dijaških tovarišev o revoluciji v letu 1848., žalil cesarja Franca Jožefa. Težko je poslej živel, naposled pa je vendarle maturiral. Nato je zapustil Galicijo ter odšel v «Kraljestvo» (v rusko Poljsko); dobil je službo v okolici mesta Lomže, a ker je tukaj probujal proletariat, so ga ruska oblastva, ki so ga, kakor se zdi, zamenjavala z bratom Feliksom, aretirala. Presedel je sedem mesecev zapora v Pultusku (severno od Varšave), nato pa so ga iz Rusije izgnali; bilo je to nekako leta 1890. Potem je kratek čas študiral filozofijo (fiziko) v Krakovu in Zürichu, kjer je njegov brat Feliks v tamošnjih marksističnih krogih igral prvo vlogo, on pa je šel naposled študirat pravo na univerzo v Lvovu in je tam urejal «Robotnika» (Delavca). Zdelo se mu je, da se doma ne da ničesar napraviti. Hotelo se mu je oditi v Ameriko, da bi v tamošnjih mnogoštevilnih močnih Poljskih kolonijah deloval v smislu svojih marksistovskih načel; to se sicer ni zgodilo, prišel pa je v Pariz, da bi tam stopil v zvezo s socialističnim pokretom, ki je nastajal med Poljskimi emigranti. Naposled pa se je vrnil v domovino. Vračajoč se proti Poljski, se je ustavil nekaj časa v Berlinu in tam urejal «Gazeto Robotniczo» (Delavski časopis). Že leta 1890/91 je

za Galicijo in Šlezijo osnoval socialno-demokratsko delavsko stranko. Zaradi nenavadne energije, organizatorske sposobnosti in redke govorniške spretnosti je bil kmalu na čelu pokreta in v ospredju političnega življenja v Galiciji, kjer se je k njemu zatekalo vse, kar je bilo nezadovoljno. V Krakovu je izhajal socialno-demokratski časopis «Naprzód» (Napred, Naprej), ki so ga galicijski škofje leta 1894. prekleli. Mislím, da je bil temu časopisu Dašinjski že takrat urednik, kakor mu je bil n. pr. še leta 1918. Prebil je že 24 političnih procesov, ko je bil izvoljen leta 1897. v dunajski državni zbor. Hudo je napadal «šlahto», posebej tudi cesarskega namestnika v Galiciji grofa Kazimirja Badenija, ustanavljal je delavske zadrúge ter vodil manifestacije in štrajke. Spominjam se, kako ostro je v govorih napadal ruski carizem. Ko je Pilsudski začel pripravljati «oboroženi čin», se mu je pridružil Dašinjski ter leta 1912. kot vodja Poljske socialistične stranke stopil v komisijo «konfederiranih strank za neodvisnost Poljske v Kraljestvu in v Galiciji». Kot viceprezes «Načelnega komiteta narodnega» (NKN), ki se je organiziral v začetku vojne v Krakovu, je sodeloval z legijami Pilsudskega.

Ko me je septembra leta 1918. «Jugoslovenski klub» dunajskega državnega zbora poslal v Galicijo, sem v redakciji «Naprzóda» v Krakovu govoril obširneje tudi z Dašinjskim. Rekel mi je: «Naš narod, naši delavci in kmetje nočejo Avstrije.» (Napisal sem, kolikor se spominjam, takrat za njegov časopis tudi članek.) Vračajoč se iz Galicije, sem na Dunaju prve dni oktobra šel na sejo državnega zbora; baš je govoril Dašinjski: visoka, vitka, elegantna postava! In pa kako je govoril! Rekel sem si takrat: «Država, v kateri se more o njej tako govoriti, ne eksistira več.»

Novembra meseca leta 1918., še preden se je Pilsudski iz jetništva v Magdeburgu vrnil v Varšavo, se je v Lublinu 7. novembra ustvarila prva poljska vlada s socialistom Dašinjskim na čelu. Pilsudski ga je nato 15. novembra designiral za premiera prve centralne vlade svobodne Poljske, ali desničarji (Poznanj) so se temu tako upirali, da se je Dašinjski umaknil ter je (18. novembra) sestavil vlado njegov socialistični tovariš, manj eksponirani Andrej Moraczewski. V koalicijski vladi leta 1920/21, torej v času boljše-viške vojne, je bil Dašinjski vicepremier.

V Sejmu osvobojene Poljske je bil Dašinjski stalno od leta 1919. voditelj «Poljske socialistične stranke» (PPS). Ob državnem udaru

leta 1926. je podpiral Pilsudskega, potem pa so se pota teh dveh političnih prijateljev in borcev za svobodno Poljsko začela razhajati. Dašinjski je bil z vso socialistično stranko vred razočaran; pričakoval je, da bo Pilsudski uvedel levičarsko-strankarski režim, a ta tega ni storil. Pilsudskega je vodila državna misel, ne strankarska, a Dašinjski je bil izrazit socialno-demokratski strankar. Pri volitvah leta 1928. je sicer pravec Pilsudskega dobil relativno večino, ne pa absolutne. Za predsednika Sejma (za «maršalka») je bil proti največjemu klubu BB (Brezpartijni blok sodelovanja z vlado Pilsudskega) izvoljen Dašinjski, torej opozicionalec. Klasično izrazit, ali za Dašinjskega skoro tragičen je bil njegov sestanek s Pilsudskim, nekdanjim njegovim prijateljem. Zadnjikrat je bil Dašinjski izvoljen za poslanca leta 1930. kot šef opozicijskega bloka «Centrolewa» (centrum — levica), ali v Sejmu ni več govoril. Čutil je pač poraz, očitvidno pa so mu pešale že tudi fizične moči.

In h koncu oktobra letošnjega leta je odšel za vedno s pozorišča ta politik, ki je 40 let nosil prapor delavske socialne demokracije in v borbo vnašal vso svojo silno naturo, vse svoje duševne moči, ves ogenj svojega govorniškega temperamenta. Že pred desetimi leti so izšli njegovi «Spomini» («Pamiętniki», dva zvezka 1925/1926).

Njegov pogreb je pokazal njegov pomen. Iz Bistre je bilo njegovo mrtvo telo prepeljano v Bielsko in tam v Delavskem domu postavljeno na katafalk, potem pa prepeljano v Krakov v Rudarski dom; želel je biti pokopan v Krakovu. Pogreb je bil v torek dne 5. novembra, in sicer na stroške mesta Krakova. (Dašinjski je bil svoj čas tudi član krakovskega mestnega sveta.) Na pogreb so prišle delavske organizacije iz raznih mest Poljske s posebnimi vlaki; udeležil se je pogreba tudi «Savez poljskih legionistov». Pred Mestno hišo je govoril načelnik krakovske občine dr. Kaplicki; rekel je med drugim: «Ignacij Dašinjski — to je veliki zvon, ki je z močnim, čistim glasom budil iz spanja široke mase ljudstva ter jih narodno osveščal, da bi se čutile poljske. Nezlomno je šel vse življenje za tem, da bi jih duhovno in materialno dvignil... Nenavaden govorniški talent — veljal je za enega najboljših govornikov v Evropi — sijajno pero, elementarno silen temperament, to so vrednosti, s katerimi je Dašinjski dobil tako močan vpliv na javno življenje ljudstva, posebno v bivši avstrijski okupaciji poljske zemlje...»

B. Borko:

«RUSIJA IN MALA ANTANTA V SVETOVNI POLITIKI»

Dolgoletni češkoslovaški poslanik na našem dvoru, sedaj poslanik v Bukarešti, Jan Šeba, je izdal obsežno knjigo, ki jo lahko mirne vesti uvrstimo med najzanimivejše politične spise ne samo na Češkoslovaškem, marveč sploh v državah Male antante*. Z uvodom, ki ga je spisal zunanji minister dr. Kamil Krofta, sam po stroki in peresu zgodovinar, je Šebov spis samo še bolj opozoril nase. Iz besed, s katerimi pisec uvaja čitatelja v svoje delo, izvemo, kako je knjiga nastala.

Šeba je po študijah matematik, specialist za zavarovalno tehniko. Politični vrtinci vojnih let so ga potegnili za seboj in kmalu je kot človek impulzivne narave, kot mož dejanja občutil v političnem življenju najugodnejše podnebje za osebnostno rast, za polno izživiljanje svoje potrebe po akciji. Tako je po raznih funkcijah v osvobodilnem gibanju postal diplomat in sicer najprej generalni konzul v Trstu in Hamburgu, nato pa poslanik v Beogradu. Med poslednjo funkcijo in sedanjo v zavezniški Romuniji leži večletni presledek, izpolnjen z notranjepolitičnim delovanjem (kot poslanec in generalni tajnik Klofáčeve narodnosocialistične stranke).

Poslanik Jan Šeba je eden tistih, ne posebno redkih ljudi, ki bi bili najbrž ostali zaprti v tesni krog svoje stroke, če bi ne butnila vanj svetovna vojna in ga s svojim revolucijskim vzgonom do dobrega razbila. Tako se je razbila tudi lupina, ki je obdajala njihovo pravo osebnost in izpod vročih žarkov «svetovne revolucije» so izšli kot povsem prenovljeni ljudje. Za razliko od mnogih drugih, ki jih je preobrazila velika politična konjunktura v letih 1916 do 1919 in dalje, je Jan Šeba sposoben politik in diplomat. Njegova matematična izobrazba mu je samo izostrila pogled v zapleteno aritmetiko človeških odnosov in v nič manj komplicirano borbo narodnih in političnih skupin za geometrijo prostora, za osišča njihovih vplivov in ekspanzij.

Skoraj dvajset let že deluje Jan Šeba v mednarodnih akcijah; še dalje časa opazuje njihov potek in ozadje. Ne le svoje izkušnje, marveč tudi dognanja drugih si vestno zapisuje. Iz takih zapiskov, nastalih po dolgem in smotrnem prebiranju politične literature v raznih jezikih, je počasi dozorevalo delo, ki ga imamo pred seboj.

* Jan Šeba, Rusko a Malá dohoda v politice světové. Praha 1936, Melantrich, v. 80, 652 + XVI str., z mnogimi ilustracijami na posebnih prilogah.

Njegova značilnost je v tem, da ni samo kompilacija tujih izsledkov in tudi ne samo kritični pregled literature o predmetu, ki ga obravnava, marveč je dovršen del stvarine presvetljen z odbleskom piščeve avtopsije. Šebova «Rusija in Mala antanta v svetovni politiki» je politično zgodovinsko delo, spisano z zornega kota diplomata, ne pa zgodovinarja. V tem je razložek, ki sam po sebi ne zmanjšuje zgodovinske zanesljivosti gradiva. Gre pa za drug, aktualnejši način gledanja in za drugo, znatno gibčnejšo metodo.

Spričo skoraj ogromnega gradiva, ki ga je poslanik Jan Šeba pregledno, vendar pa ponekod čez mero radodarno nakopičil v svojem spisu, se moramo v okviru pričujočega prikaza omejiti samo na vnanjo karakteristiko njegove knjige. Spis «Rusija in Mala antanta v svetovni politiki» je podrobna politična zgodovina teh štirih držav za dobo zadnjih šestdeset let. Toda področje politične zgodovine je treba omejiti na tisti sektor, kjer se nekako združujejo skupne niti in kjer se politika obravnavanih držav odnosno narodov dotika svetovne politične igre. To se pravi: Šebova knjiga izbira in včlenjuje v smiselno celoto posamezna dejstva in pojave. Tako se sama po sebi razvija teza, ki je knjigi vtisnila pečat: da politika Male antante ni samo defenzivno sredstvo treh nasledstvenih držav, marveč korenini mnogo globlje, namreč v celotnem razvoju evropske politike zadnjega pol stoletja. Zlasti se dialektično razvija iz usodnega trenja med Nemčijo in Rusijo, ki ograža vmesne narode in jih posebno še po osvobojenju sili, da se v tej gigantski borbi pravilno usmerijo in tako zavarujejo svoj obstoj. Osnovna načela Male antante so organično zrasla iz evropskega političnega razvoja po berlinskem kongresu. Ne gre torej za taktično igro, marveč za usodni boj, ki ga narodom Male antante vsiljujeta omenjena dva tekmeča z večjo ali manjšo udeležbo ostalih članov evropskega političnega orkestra. Zato so vprašanja, kakor je na pr. madžarski revizionizem, podrejenega pomena.

Kdor hoče s tega vidika premotriti politiko Male antante, mora kajpak seči mnogo širše in globlje, in to je storil v svoji knjigi poslanik Jan Šeba. Tako je stopil pred nas srednje- in vzhodnoevropski problem v vsej svoji dramatični napetosti in tragični usodnosti. Pokazalo se je, da je današnja politika držav Male antante samo nadaljevanje prejšnjih borb Čehoslovakov, Jugoslovancev in Romunov za njihov obstoj in svobodo. Konjunkturna leta od 1918 do današnje, za sedaj še diplomatske borbe za stabilizacijo Evrope na podlagi poveljnega stanja nam ne smejo preslepiti pogleda za dejansko nevarnost, ki je za nas ista, kakor se je pojavljala že l. 1878 na berlinskem kongresu. Odtod izhaja še neki sklep:

da pri nas ne gre za zunanjo politiko nekih režimov in strank in ne za zunanjo politiko držav, ki bi se lahko izživiljala izven širokih narodnih interesov (kakor se je na pr. politika carske Rusije). Pri nas gre za zunanjo politiko narodov, za nadaljevanje njihove vekovite borbe zoper tujo ekspanzijo. Te reči so prilično jasne, vendar se zdi, da se v hrupu drobnih strankarskih gveril ne sliši dovolj razločno njihov nepotvorjeni glas, ki je glas naše nadčasovne, od velikih konstelacij v Evropi zavisne narodne usode.

Poslanik Jan Šeba je bil moral zbrati ogromno dejstev in značilnosti iz politične zgodovine novejšega časa, da jasno razčleni in označi vse sile, ki zoper našo voljo in brez nje soodločajo našo usodo v sedanjem procesu evropskega političnega razvoja. Spričo nedvoumne govorice svinčeno težkih argumentov so vse teoretične konstrukcije nekaterih političnih piscev, ki se oglašajo tudi pri nas in ki so slepi za dinamiko pangermanske politike od Bismarcka do Hitlerja, samo prazne stavbe iz papirja. Že jutrišnji veter jih utegne neizprosno razcefrati in dvigniti v zrak.

Šebovo delo je razdeljeno v petnajst obsežnih poglavij. V poglavju so osredotočene posamezne etape šestdesetletnega političnega razvoja, ki ga začenja berlinski kongres (seveda s svojim starejšim ozadjem) in ki se dramatično stopnjuje v svetovno vojno in po vojni v dobo novega «oboroženega miru» z nedoglednimi vidiki v bodočnost. Pisec pri tem, ponekod čez mero naraslem gradivu, ki ga zajema iz diplomatske in vojne zgodovine vseh odločilnih narodov, ne izgublja izpred oči poglobitvega smotra: prikazati vsakokratni položaj treh političnih narodov Male antante.

Že v prvem poglavju, ki obravnava ozadje berlinskega kongresa in njegove posledice, stopata v ospredje dva, prav danes žgoča problema: pomen Sredozemskega morja za Veliko Britanijo in vprašanje «anšlusa» avstrijskih dežel na Nemčijo. Z druge strani vidimo, kako se štirideset let pred svetovno vojno zapletajo njeni prvi vozli. Na berlinskem kongresu se je pokazalo, da je ruska diplomacija sama pognala Srbijo v gospodarski jarem Avstrije in povzročila tiste težke dogodke, ki označujejo dobo obeh zadnjih Obrenovičev, ko je Avstrija «postopala s Srbijo slabše kot s kolonijo» (str. 81). Tako narašča kot reakcija na pritisk dinamična sila jugoslovanske nacionalne misli na ozemlju Avstro-Ogrske in v Srbiji. Nje razvoj pisec obširno prikazuje v petem poglavju. Glede «anšlusa» se Šeba ponovno in s poudarkom vrača k Bismarckovi koncepciji, ki je leta 1936. v politiki Nemčije še bolj žgoča kakor je bila v dobi železnega kancelarja, ko sta Berlin in Dunaj sklepala zavezniške pogodbe pod zaščito kratkovidnih Habsburžanov. Naj

po Šebi pokličemo v spomin Bismarckovo izjavo leta 1879. francoskemu poslaniku St. Vallièru: «Ali se je po priključitvi Avstrije z Dunajem Nemčiji mogoče zaustaviti samo na Dunaju?» je vprašal Bismarck francoskega diplomata in si sam odgovoril: «Gotovo ne; treba se bo razmahniti še do Trsta, tega naravnega pristanišča nemških avstrijskih dežel in njih nepogrešljive izpopolnitve» (str. 39). Leta 1880. je Bismarck zopet izjavil, da je Nemčija za osvojitev Trsta zmožna vsakršnih vojnih žrtev. Z vidika te koncepcije, ki je v logičnem skladu z vso nemško osvojevalno politiko, je treba še danes promatrati problem nemško-italijanske zveze in geopolitični položaj slovenskega ozemlja na nevarnem križišču imperialističnih interesov, ki so jim nove razmere dale nesluteno virulenco in fantastična sredstva!

Obsežno razglablja poslanik Šeba zunanjo politiko Avstro-Ogrske in njeno intrigantsko vlogo v odnosih med balkanskimi Slovani in Rusijo. Posebno obširno se bavi z aneksijsko krizo in umestno pripominja na str. 234: «Bilo bi primerno, da bi diplomatske dokumente, odnašajoče se na aneksijsko krizo, izdali v srbsko-hrvatskem in slovenskem jeziku; tako bi zlasti sedaj lahko pokazali jugoslovanskemu narodu v pravi luči osnovno linijo germanske politike, ki jo pravilno karakterizira carski diplomat nemškega porekla, baron Taube, s temle sklepom: «Aneksijski konflikt je pokazal nemško mržnjo do Srbov, izražajočo se v načrtu dunajske in berlinske vlade, ki sta hoteli, če treba z orožjem prisiliti Srbijo, da postane vsaj pokoren sosed, če ne že vazal Dunaja.» V aneksijski krizi so se pokazali, prav kakor že pri volitvah leta 1905. in 1906., obrisi Male antante. Zagrebški veleizdajniški proces, Friedjungova afera in drugi sadovi intrig Ballplatza na Balkanu kažejo obenem češko pomoč pri obrambi prizadetih (posebno aktivna sta bila v tem pogledu T. G. Masaryk in V. Klobuček).

V vrsti poglavij se poslanik Šeba obširno bavi z rusko politiko, posebej še z akcijo revolucionarnih skupin in pripravljajočim se razkrojem starega reda v ruski državi. Predaleč bi šli, če bi hoteli vsaj z naslovi označiti nadaljnjo vsebino spisa, ki preko dobe, katera je morda bolj kakor katerakoli predhodna doba vprav zabasana s političnimi dogodki neizmerne dinamičnosti in eksplozivne sile sega v žgočo aktualnost naših dni. Skozi ogromno množico pojavov, dejstev in znakov vidimo z vso jasnostjo neprestano vretje kvasu, ki ga je položil v nemško politiko Bismarck, ta organ skritih ekspanzivnih sil «naroda brez prostora», išočega izhoda preko svobode in obstoja drugih, manjših narodov. Ne moremo se kajpak

ubraniti vtiska tragike, ki je v tem, da s to virulenco germanstva — niti izgubljena svetovna vojna je ni mogla za daljšo dobo ozdraviti — sovpada zgodovinska kriza ruskega naroda in države. Nesporno pa je, da so najhujše stopnje te krize že premagane: odtod logično sledi, kam naj se naslonijo narodi, ki niso ogroženi z ruske strani.

Knjiga poslanika Šebe je spisana poljudno. Tako stoji v znamenju časa, ko zahtevajo zunanjepolitični problemi najširšo popularnost. Za razliko od nedemokratskih držav, kjer je odločitev o življenjskih problemih narodov in držav pridržana «voditeljem» in kjer tajna diplomacija postaja zopet pravilo, se češki diplomat zavzema za demokratično zunanjo politiko. Namreč za politiko, ki bodo za njo zavedno stali vsi narodovi sloji.

Naposled nas Šebova knjiga skozi ogromno množico pojavov in dejstev pripelje k nekaterim starim resnicam in naukom. Kakor povsod, se da tudi tu vsa problematika reducirati na nekoliko preprostih formul. Zakaj z višinske perspektive večjih časovnih enot se stvari ne izpreminjajo tako naglo in korenito, kakor se zdi v njihovi neposredni bližini in ob opazovanju njihovega toka. Ta relativitetni zakon velja tudi za zgodovinsko dogajanje. Vzlic vsej navidezno veliki izpremambi se v bistvu še vedno vrtimo okrog nekaterih zunanjepolitičnih osi, ki so se pojavile že na berlinskem kongresu. Nova organizacija Evrope, nje prilagoditev novim potrebam ter izpremembam gospodarskega in socialnega reda je dolgotrajen in do skrajnosti mučen proces. Danes smo sredi njegovega vretja. Vzlic zunanjemu zbolšanju našega položaja po letu 1918. je potrebna največja čuječnost. Konkretno pomeni to — in s tem izzveneva spis poslanika Šebe — še tesnejšo naslonitev drug na drugega in vseh na našo skupno oboroženo silo. Tudi demokratična diplomacija mora imeti za seboj dobro armado.

Knjiga poslanika Šebe je izredno zanimiva; bogato dokumentira diplomatična zgodovina Rusije in držav Male antante v zvezi z vsemi osnovnimi problemi sodobne svetovne politike. Jasno pripovedovanje, pregledna razporeditev, številne anekdote, dokumentacija pod črto (obilno je uporabljana tudi jugoslovanska politična literatura, za nas popolnoma novi so številni podatki iz sovjetskih virov) in naposled tudi ilustracije, ki izpopolnjujejo knjigo — vse to daje obširnemu delu poslanika Šebe prednost pred mnogimi politično-zgodovinskimi spisi, ki jih prevajajo pri nas v srbski ali hrvatski jezik. Zadaž v Šebovi knjigi bolj kakor drugod nostra res agitatur.

Dr. Branko Vrčon:

V PALAČI MIRU

(Misli s pota v Haag.)

Svet vre... To je danes najbolj priljubljena oznaka za kaos, ki ga preživljamo v mednarodnem političnem življenju na vseh koncih in krajih. Živimo, mislimo in delamo, kakor da smo se že zdavna naveličali ljubega miru! Pa se mu dodobra niti navadili nismo, saj je blizu komaj osemnajst let, odkar je — precej pohabljen — vstal iz razvalin velike svetovne vojne. Zdaj pa mu že spet skoraj povsod odrekajo domovinsko pravico... Še celo njegova povojna mati Ženeva se ga čedalje bolj otresa, tako da že skoro res ne ve, kam naj se še zateče.

Nemirno vre danes povsod: na jugu in severu, na vzhodu in zapadu. Nekoč — in ni nam treba predaleč nazaj v zgodovino! — je oholi zapad iskal še svoj «sod smodika» samo na vzhodu, zlasti na Balkanu, ki mu je domišljavi zapadnjak nadel že kar stalni atribut: «smodnišnica Evrope»...

Po razpadu avstro-ogrske monarhije pa je isti zapadnjak «prenesel» nekaj sodov smodnika tudi v srednjo Evropo, kjer so diplomati evropskega zapada dolgo iskali vzroke vseh nemirov in mednarodnih zapletljajev. Prišla je afriška vojna in vse, kar ji je sledilo. Kje je bil tedaj oni razvpiti sod smodnika? Nato je Nemičja sprožila v novi luči porenski problem in s svojim postopanjem razburkala evropski zapad. Kje so tedaj iskali nevarnosti za mir? Italijanski uspeh v Afriki je znova prenesel napetost v Sredozemlje, srednjo Evropo in na Balkan. Kdo je imel usodo miru tedaj v svojih rokah? In ko je ponovno stopalo v ospredje avstrijsko vprašanje, kje je bil spet oni usodni sod smodnika, ki ga je oholi zapad doslej najrajši naprtil na pleča samo — Balkanu?

Ali ni danes eksplozivna snov nekoliko raztresena že po vsem svetu, in bo odgovornost za nov požar nosil samo tisti, ki bo prvi pritaknil vžigalno vrstico? Kjerkoli, na severu in jugu, na vzhodu in zapadu, smodnika je povsod dovolj, kakor je že pred leti zapisal v obrambo našega «nemirnega Balkana» pariški vseučiliški profesor in znani francoski publicist Jacques Ancel, ki sem ga imel priliko baš letošnje poletje osebno spoznati in poslušati njegova zanimiva razmotrivanja o «geografiji evropskih meja». Bilo je tedaj prvič, da sem iz ust zapadnjaka slišal objektivno sodbo o našem geopo-

litičnem položaju. Pri tem me ni seveda prav nič motilo, da je vprav s to svojo resnico živo zadel v občutljivost mojih italijanskih in nemških kolegov v haaški palači miru... Ti so se namreč čutili močno prizadete, ker si je Ancel drznil kritizirati izsledke nemške geopolitike, ki je v zadnjem času našla tudi pri Italijanah številne epigone (Paolo Drigo: *Claustra Provinciae!*). Že na povratku skozi Nemčijo pa sem se znova prepričal, da ima Ancel prav, ko dvomi v znanstvenost nemških geopolitičnih izsledkov. Nemško časopisje je prav tiste dni na široko pisalo o teh tečajih vseučilišča v Leipzigu, namenjenih proučevanju zanimive teme: «**Nemčija in jugovzhodni prostor**». Tečaji so se vršili letos v septembru po dve uri dnevno. Sodelovalo je nad 50 nemških znanstvenikov, večinoma vseučiliških profesorjev. Navidezno torej nepolitična, znanstvena zadeva! Toda motil bi se, kdor bi tako mislil. Nemško časopisje je brez prikrievanja označilo te tečaje za «jesenske manevre (!) filozofske fakultete v Leipzigu» (*Völkischer Beobachter* z dne 23. julija!), pri čemer je nehote izdalo, da imajo ti «manevri» tudi «svojo politično stran: nacionalno-socialistična znanost Leipziga stopa prvič pred svet»...

Kaj naj rečem o Stuttgartu, ki ima svoj ogromni «Institut für das Auslandsdeutschum», kaj o Münchenu in o tečajih o nemštvu v tujini, ki jih morajo posecati vsi dijaki monakovske univerze brez izjeme?... Kdo more kontrolirati na vseh teh tečajih «iz povsem nemškega področja» znanstvenost teh ugotovitev, vzemimo, glede nemške južne in jugovzhodne meje? Ko sem pa na povratku iz Haaga stal pred spomenikom neznanemu bavarskemu junaku v Feldherrenhalle med Theatiner- in Residenzstrasse v Münchenu, kjer sem pod značilnim napisom «*Gott, mach uns frei!*» med številnimi venci «neosvohojenim krajem» videl tudi venec, posvečen «*Südsteiermarki*», sem zlahka in «na licu mesta» razumel občutljivost onih nemških kolegov v palači miru zaradi kritike, ki jo je nad njihovo «znanostjo» izrekel pariški profesor Ancel...

Tako so, rekel bi, otipljivi kontrasti današnje Evrope na tako zvanem geopolitičnem polju. Povsod naletiš nanje, potuj v tej ali oni smeri. Pot z juga na sever, z juga na zapad, z zapada na vzhod ali z vzhoda na jug, povsod se ti nudi ta prerez Evrope v malem. Povsod dojemaš nje razkosanost, povsod čutiš nje neznatnost in se spričo tega še bolj čudiš njeni notranji razrvanosti. Ko preletiš z vlakom razdaljo Ljubljana—Haag v borih 30 urah in prevoziš pri tem nič manj ko tri državne meje, se ti zdi, da se nebo stiska k tlom,

zemlja pod teboj pa da se strašno krči in krči... In vendar so ljudje marsikje še danes tako močno oholi! Naši predniki so pač živeli v drugih časih, če so lahko dejali, da je treba v svet, da spoznajo, kako je velik. Danes bi lahko rekli, da je treba v svet, ako hočemo spoznati, kako je majhen... Ne vem, ali ima vsak, kdor danes potuje po «širni» Evropi, ta občutek, a lagal bi, če bi rekel, da ga jaz nisem imel, ko sem se letos skozi «sod smodnika» prerinil gori do palače miru v mirni oazi holandske rezidence.

S tega pota mi je nekaj posebno pri srcu! Do danes nisem še nikjer tako močno čutil nasprotja med izidealiziranim in skoro že povsem abstraktnim mednarodnim svetom, ki ga kaže Haag s svojimi elitnimi mednarodnimi ustanovami in njih vzvišenimi mednarodnimi nalogami na eni, ter grobo mednarodno stvarnostjo, ki vnaša grozeče razpoke v vse povojne mednarodne zgradbe, na drugi strani, kakor sem to čutil v ponosnem poslopju holandske rezidence, ki nosi danes že precej sentimentalni naslov, v palači miru. Ali smemo v teh razrvanih časih, ki jih preživlja mala in izčrpana Evropa, sploh še govoriti o miru? Ali ne bi bil morda greh, storjen nad nami samimi, nad našo varnostjo in obstankom, če bi še vedno z istim zaupanjem gledali v to stavbo miru, ko se že vse okoli nas maje in niti stavba sama ne stoji več trdno? Kdo prešteje danes samo — evropske sode smodnika?

Potnik, ki danes potuje po Evropi, čuti povsod vroča tla pod seboj. Prisluhnil sem govorici ljudi, državljanov treh, štirih, petih držav: povsod govore le o — bodoči vojni. V vlaku, na ulici, doma, povsod odmev ene same besede: v o j n a ! Strah pred njo in pripravljenost nanjo, to se danes nekako meša in družijo po vsej «širni» Evropi. V trikotu ekstremov — vojna, Ženeva, Haag — se danes stiska, čedalje bolj stiska evropski svet...

Nizozemska je nedvomno miroljubna država. Tudi v povojnih razprtijah na evropskem kontinentu je znala ohraniti mirno kri — v znamenju svoje že tradicionalne politike nevtralnosti, ki je njo med svetovno vojno rešila mnogih nevarnosti in nesreč. Toda, ali je danes ta Nizozemska še tako notranje mirna? Ali ne visi danes tudi nad njo Damoklejev meč sodobne vrste, kakor je to v angleškem parlamentu previdno namignil izkušeni Winston Churchill? Ali ni ta mala državica ob Severnem morju pokazala prav v zadnjem času izredne zaskrbljenosti spričo nerazveseljivega razvoja nekaterih najnovejših mednarodnih dogodkov? Niso-li morda vsi njeni zunanjepolitični napori zadnjih mesecev usmerjeni v iskanje

zvez z bivšimi nevtraleci izza svetovne vojne: Belgijo, Dansko, Finsko, Švedsko in Norveško, pa tudi Švico, kakor so to že v juliju dokazala številna posvetovanja teh «malih držav», ki iščejo skupnega izhoda iz nevarnega položaja, ustvarjenega zaradi potencirane agresivnosti nekaterih sosedov? Ali ni torej danes tudi tam na evropskem severu doma ona ista zaskrbljenost, kakor jo opažamo tu doli na jugu? Ali ni torej tudi tam že natrošenega nekaj onega smodnika, ki so mu nekoč na evropskem zapadu prisodili domovinsko pravico samo pri nas?

Če bi bil prišel v Haag pred kakšnimi tremi leti, bi se tam najbrže nihče ne bil zmenil za naše zadeve tu doli na jugu, v srednji Evropi in na Balkanu. Danes pa tudi tam z istim zanimanjem in z isto zaskrbljenostjo zasledujejo dogodke na drugih «nevrvalgičnih točkah» Evrope, kakor da bi se to tikalo njih samih... To sem čutil v Haagu že ob prvem stiku z Nizozemci. Njihovo časopisje prinaša danes prav tako izčrpna poročila iz oddaljenih kakor iz bližnjih krajev. Podzavestno dojemaš neko povezanost interesov, tudi tedaj, ko ne prihaja do vidnega zunanjega izraza.

Evropa se skoroda nevidno, a vendar zaznavno cepi v dva tabora: v tabor sile, brutalne in neomejene, in tabor odpora proti njej. Boj med njima se na zunanjepolitičnem področju bije že ves povojni čas. Po svoje pa se uveljavljajo kontrasti tudi na notranjepolitičnem terenu. Napravi skozi Evropo prerez v tej ali oni smeri, povsod isti boj ekstremov: v Španiji, v Franciji, v Belgiji in tudi na Nizozemskem, kjer že odmeva prva beseda voditelja nacionalno-socialističnega gibanja Musserta, holandskega Hitlerja v miniaturi podobi, ki mu na drugem bregu odgovarja nasprotni tabor... Nikoli niso visoko bobneče parole — nevidni opoj — Evrope tako razdvajale kot danes.

Ko doživiš ta prerez skozi sodobno Evropo in se ustaviš pred haaško palačo miru, se za hip oddahneš. Človek, ki se zateče sem iz dnevnega političnega vrtinca, v katerem se zgublja Evropa, potem ko je do dna občutil zlasti boj med mednarodno stvarnostjo in tem zidealiziranim, skoroda že povsem abstraktnim mednarodnim svetom, ki ga simbolizira haaška «Vredespaleis», — se zdi podoben verskemu razdvojencu, ki visi med vero in življenjem, med idealom in stvarnostjo, in si zaželi samote daleč v stran od vsakdanjega življenja, kjer lahko zleze še enkrat vase in si nato začrta svojo pot, če treba tudi na razvalinah prejšnjega življenja... V vrtincu velikih mednarodnih dogodkov, ki kopičijo težke oblake na modro jasno

miru, je haaška «Vredespaleis» tak srečen kotiček, ki živi svoje posebno, od vseh zunanjih dogodkov neodvisno, v pravem pomenu besede zidealizirano življenje. Ta «Vredespaleis», ki je tudi po svojem zunanjem videzu bolj podobna cerkvi kot posvetni palači, je za zunanjepolitičnega romarja po nemirni Evropi — svetišče, kjer se za hip lahko umakne zunanjemu brutalnemu svetu in se — seveda, žal spet le za hip — nasrka svojega specifičnega opoja: zaupanja v mir, zaupanja v zmago pravice in sožitje med narodi ter vsega lepega, ki ne vem, kako se mu pravi, o čemer pa nam tako pogumno govore mrtve črke mednarodnih paragrafov... In čim daljši je ta sladki opoj, tem večje je zaupanje, a končno tem večje razočaranje...

V trikotu ekstremov si stojte nasproti mednarodna stvarnost, Ženeva s svojim Društvom narodov in Haag kot sedež čiste mednarodne pravice. In kakor sta Ženeva in Haag daleč proč od mednarodne stvarnosti, kateri sta vsak na svojem koncu in v svojem področju antipoda, tako si stojita tudi sama v medsebojni antitezi, in negaciji, dasi sta dvojčka iz nekako istega spočetja. Ženeva, ki naj bi bila politični kolektiv mednarodne stvarnosti, je odpovedala in je nad njo zmagala stvarnost sama. Haag, ki naj bi bil juridični korektiv Ženeve, je ostal, a ostal je brez zveze s stvarnostjo, ker je odpovedala ženevska vez. Zato se je danes dejansko zidealizirala v akademijo mednarodne pravice, v svetišče zasanjanega mednarodnega pravnega reda, ki ga še ni in ki ga morda tudi nikoli ne bo, ker je še vse premalo vernikov, da bi oznanjali nauk, ki se danes razlega z njegove prižnice kot — glas vpijočega v puščavi...

Zunanjepolitični romar se ustavi ob tem svetišču, posluša evangelij mednarodne pravice, ki ga tam oznanjajo visoke mednarodne ustanove: mednarodno arbitražno razsodišče, stalno sodišče mednarodne pravice, zaprašene knjige v biblioteki miru in v posebnih počitniških tečajih še Carnegijeva ustanova akademije mednarodnega prava, srka ta evangelij in se ž njim opaja, a dobro že v naprej ve, da ga bo mogel obdržati le toliko časa, dokler spet ne prestopi praga tega svetišča in se spet ne poda v zunanji svet, kjer mu bo spet z vso brutalnostjo udarila v obraz mednarodna stvarnost, ki gre mimo tega svetišča in njegovih mednarodnih evangelijev...

Na potu skozi sod smodnika do palače miru zanihaš za hip med ekstremoma, med katerima niha človeštvo že od pamtiveka.

O B Z O R N I K

Zasebni in javni interesi.

Nedvomno je, da prehaja vedno več panog zasebnega delovanja v interesno območje javnosti. Danes nismo več le samo sebi odgovorni, marveč stojimo pod vplivom družbenih in državnih potreb. Ali je ta proces socializacija ali etatizacija ali kaj drugega, tu ni važno. Važno je, da skoro pri vseh vrstah človekovega delovanja soodločajo splošni družbeni interesi.

Dnevno časopisje opravlja že od nekdaj javno službo, je pod stalno kritiko in kontrolo javnosti in je tej vsaj moralno odgovorno. Odgovornost pa postaja še mnogo strožja. Notranji in zunanji politični oziri omejujejo svobodo tiska. Kljub temu pa je ostalo še eno področje dnevnega časopisja, kamor formalne in upravne omejitve ne segajo. Tu se izživlja ona stran javnega tiska, ki daje časopisom njihov svetovnonazorni, nacionalni, verski ali socialni značaj. Časopisje tudi v tem pogledu ne visi v zraku, ampak ima veliko moralno in idejno odgovornost. Časopisje ima svoje zaledje, ki se ravna po nacionalnih ali socialnih ali verskih nazorih. Brez tega je časopisje mrtvo podjetje, ki ne opravlja nobene življenjske funkcije, in najbrž tudi gospodarsko ne more uspevati. To zaledje je gospodarsko in duhovno neorganizirano in zato ne more imeti nobenega neposrednega, formalno veljavnega vpliva na list. Toda kljub temu je od te nezapisane in neizražene sodbe odvisna pomembnost časopisja. Tako torej pri časopisju ne morejo biti odločilni samo privatni interesi in osebna nagnjenja formalnih lastnikov. Naloga časopisja ni samo aktivna, da namreč ustvarja mne-

nje, — njegova naloga je tudi v tem, da najde pravega izraza v njem duhovna smer.

Ta nenapisani paragraf javnega življenja je treba imeti pred očmi, kadar se v časopisju vršijo spremembe, ki so lahko sicer privatnega značaja. Tudi nad vrati redakcij naj bi blestele besede, ki so napisane nad vhodom v dvorane, v kateri so dubrovniški senatorji odločali o usodi svoje male države. Obliti privatorum, publica curate.

Ideologije v zunanji politiki.

Mednarodno življenje je čedalje bolj razgibano. Mednarodni dogodki, ki že sami po sebi postavljajo svet pred težka vprašanja, so medsebojno čedalje tesneje povezani. Sredozemlje, Srednja Evropa, Porenje, Pacifik so danes živi problemi, o katerih ni mogoče več izolirano razpravljati, ker se ne sučejo več samo okoli svojega lastnega osišča, temveč so nanizani na mnogo daljša interesna osišča, ustvarjena v sproščenih igri velesil, ki si po lastnih potrebah in po svojih vidikih dele svetovni prostor v svoje interesne sfere.

Že v svojem zadnjem pregledu sem poudaril, da se svetovna diplomacija danes trudi v glavnem samo v to smer, kako bi iznašla nove kriterije mednarodnega ravnotežja, odkar so mnogi doseđanji popolnoma odpovedali. Diplomatske napore naših dni je izzval le naravni zakon o akcijah in reakcijah, ki se uveljavlja v mednarodni družbi vselej, čim odpovedo višja, pravna načela mednarodne organizacije; o teh načelih bi bilo odveč še posebej poudarjati, da so zdaj popolnoma potisnjena v ozadje. Akcije in reakcije na mednarodnem polju pa zavze-

majo danes toliko bolj nevarne oblike, ker se rafinirano skušajo prikriti njihovi pravi nameni z vnašanjem tako zvanih ideoloških momentov v diplomatsko borbo. Vse to seveda samo še bolj komplicira že itak zapleteno problematiko sodobnega mednarodnega dogajanja, ker je pri poskusih ideološkega utemeljevanje zunanjepolitičnih tendenc zelo težko ločiti, kaj je v takem primeru samo sredstvo, kaj pa je prav za prav edini namen.

Kakor kažejo dogodki poslednjih tednov, se je v zadnjem času povsem resno spustila v to nevarno igro Nemčija, ki prevzema za sodobni mednarodni razvoj čedalje večjo odgovornost. Dokler je svojo borbo za enakopravnost in poznejšo nadoblast v Evropi vodila samo na diplomatskem terenu, se nevarnost njene igre še ni pokazala v tako jasni luči. Čim pa je po proglasitvi znane protiboljševiške parole na letošnjem septembrskem nacističnem kongresu v Nürnbergu pokazala težnjo, da z ideološkim geslom pridobi ostalo Evropo za svojo zunanjo politiko, je s tem sama dovolj krepko poudarila nevarnost svoje igre in nanjo opozorila tudi tiste mednarodne kroge, ki so doslej večkrat z veliko prizanesljivostjo in celo simpatijami spremljali njeno borbo za enakopravnost.

Na tej ideološki osnovi je prišlo 23. oktobra najprej do italijanskeo-nemškega sporazuma, sklenjenega ob priliki Cianovega obiska v Nemčiji. Mussolini je na tej osnovi proklamiral novo osišče evropske politike: Berlin—Rim. Dober mesec nato (25. novembra) pa je Berlin na to osišče naslonil še nemško-japonsko protikomunistično zvezo, ki jo je nemško časopisje označilo za veliko transkontinentalno ideološko

os. Tako so poskusili potegniti novo osišče svetovne politike na ideološki podlagi, s katerim je Nemčija vso problematiko mednarodnega dogajanja skušala stlačiti v eno samo diametralno nasprotje: Berlin—Moskva. Časopisje vseh držav in vseh političnih barv izven navedenih novih osišč pa je z zaskrbljenostjo kazalo na to nevarno vnašanje ideoloških momentov v mednarodno politiko. Skoro soglasno so poudarjali isto misel, kakor jo je 1. decembra t. l. zapisal na uvodnem mestu pariški «Temps»:

«Kamorkoli se danes ozremo, povsod zadevamo ob silno nasprotje dveh ideologij: avtoritativne in revolucionarne, kajti vsi politični problemi, ki se danes pojavljajo pred narodi našega kontinenta, se dajo v bistvu navezati samo na borbo brez prizanašanja med nacionalnim socializmom in komunizmom.»

Dve mistiki sta si napovedali boj na življenje in smrt. Pred Evropo in pred vsem svetom se je v precej konkretni obliki pojavila nevarnost za razcep v dva ideološko si nasprotna tabora, v dve ideološki mednarodni fronti.

Pojavilo se je načelno vprašanje: Ali gre pri vseh teh poskusih dinamične in ekspanzivne Nemčije za res samo za boj svetovnih nazorov, za čista ideološka nasprotja, v katerih se obe nasprotni sili borita samo za zmago ideje? In če je temu res tako, ali pripada svetovnim nazorom v mednarodni politiki sploh taka vloga, da se na njih osnovi za res lahko zgradi zunanja politika kake države ali celo skupine držav?

Zgodovina odgovarja na ta vprašanja negativno. Še celo po verskih vojnah XVII. stoletja, ki so se spčetka nedvomno vodile v znamenju konfesionalnih sporov, se je kaj kmalu izkazalo, da je tudi tu igral

odločilno vlogo samo pohlep po politični nadoblasti zainteresiranih sil. Pa tudi sicer nam nudi zgodovina nešteto primerov sklepanja povsem solidnih mednarodnih zvez med pravimi ideološkimi antipodi v mednarodni družbi. Ti navidezni paradoksi se dajo seveda zlahka razložiti, ako strogo ločimo sredstvo od namena. Da bi države izrabljale obstoječe ideološke difference samo za borbe, ki bi bile same sebi namen, tega v mednarodni diplomaciji še nismo doživeli. Doživeli pa smo, da so se za več ali manj prikrito osvajaalne namene izrabljala že vsa mogoča sredstva.

S tega vidika moramo presojati tudi vse najnovejše poskuse grupiranja držav na ideološki osnovi: ne kot poskuse, ki bi bili sami sebi namen, temveč kot sredstva za dosego bolj ali manj prikritih namenov, ki tvorijo zakulisno gibalo mednarodnih akcij in reakcij. Po tej poti bomo tudi lažje razvozljali nekatere zapletene mednarodne vozle, zadržane na ideološki osnovi. Lahko celo rečemo, da je Hitler s svojimi «ideološkimi» mednarodnimi sporazumi samo razčistil položaj. Zdi se mi, da je «Prager Presse» v tej zvezi pravilno poudarila: «Pogodbe med Nemčijo in Japonsko ne smemo precenjevati. Ima celo svoje dobre strani, kajti razpršila je iluzije nekaterih angleških krogov glede nemške politike, odprla je oči Združenim državam Severne Amerike, poudarila voljo vseh demokracij po obrambi in imela naposled za posledico, da so v Franciji vsi, celo desničarji, spoznali nujno potrebo zveze s Sovjetsko Rusijo.»

K temu je po svoje pripomoglo tudi nemško časopisje samo, ki je sicer opravičevalo nemško-japonsko protikomunistično zvezo kot «spontan izraz ohranitvenega gona», torej kot sredstvo in namen, v isti sapi pa prepričevalno zatrjevalo,

da so vsa povojna svetovnonazorna nasprotja vzrasla v bistvu le iz «nesrečnega versajskega diktata» in da je boljševiška Rusija razen svetovne revolucije zapisala na svojo zastavo tudi «podedovani caristični panslavizem» (n. pr. «Kölnische Zeitung» z dne 29. novembra t. l.). Taki in podobni namigi pa zahtevajo jasen odgovor: Kaj je tu samo sredstvo in kaj je tu pravi namen?

To niso vprašanja zaradi polemike. Postavili so jih že mnogi v Londonu, Parizu in tudi v — Rimu. Ko je letošnji nacistični kongres v Nürnbergu proglasil znano protiboljševiško parolo, je ugledna italijanska revija «Illustrazione Italiana» objavila članek svojega «Spectator»-ja (diplomatskega urednika lista «Corriere della Sera») pod naslovom: «Religiozni boj ali germanski imperializem?» V njem čitamo med drugim:

«Vprašati se moramo, ali je upravičen (protiboljševiški) alarm nekakega kancelarja? Ali ne gre morda samo za kolosalno inscenacijo, ki naj bi opravičila nemško oboroževanje v čedalje hitrejšem tempu in s pristankom ostale Evrope?... Nihče ne zanika, da je nacistična ideologija že po svoji definiciji antikomunistična, toda (s protiboljševiško parolo) se hoče samo poudariti značaj te ideologije kot sredstva v načrtih nove Nemčije. Ti pa so veliki in neomejeni. Nemčija prevzema v vsem in brez bistvenih sprememb tradicijo Viljema II. Enaki so njeni objektivni, enake njene metode... Celó preveč očitna je težnja rajha, da bi z vsemi mogočimi pritiski določil zunanjo politiko drugih držav. Gre v bistvu za ogromen napor Nemčije, da zasede predvojne pozicije. Očitna je namera vzpostavitve «Mittel-europé» širših dimenzij, očitno je tudi obnovljeno sovraštvo proti Rusiji... To, kar nas sili k res-

nemu razmišljanju, je značaj verske vojne, ki ga Hitler vsiljuje dualizmu: komunizem-nacizem. In to, kar opravičuje vse mogoče dvome in pridržke, je oni odstavek iz Hitlerjevega govora, v katerem se razlagajo razlogi tega boja na življenje in smrt, ki ga je nacizem začel proti komunizmu, ali, boljše povedano, ki ga je začela Nemčija proti Rusiji: 'Ideološki, pa tudi ekonomski razlogi, kakor nam to dokazuje primer današnje Rusije, kjer nekdanja žitnica sveta ne more več dati prebivalstvu kruha.' Ali se je Nemčiji morda zahotelo te žitnice?'

Ob teh citatih, s katerimi skušam pojasniti ozadje nekaterih najnovejših mednarodnih dogodkov, ne bi hotel naposled prezreti še zanimive diskusije, ki jo je sprožila v novembru tega leta ugledna angleška tedenska revija «The Spectator» na vprašanje: Ali pripravlja Nemčija vojno? Izmed odgovorov sta vzbudila splošno pozornost posebno odgovor znanega francoskega diplomatskega publicista grofa Vladimira d'Ormessona, ki je vseskozi pritrdilen, ter članek v obrambo nemškega stališča in v pobijanje d'Ormessonovih trditvev, ki ga je spisal glavni politični urednik «Frankfurter Zeitung»-e dr. Rudolf Kircher, čigar zveze z Wilhelmstrasse so prav dobro znane.

D'Ormesson oslanja svoj odgovor na naslednje trditve: Nemčija je edina država, glede katere se sploh more postaviti to vprašanje. Zapadnima velesilama ne more nihče podtikati vojnih namenov, Italija je «saturirana», Sovjetska Rusija pa je postala «konservativna sila» z obveznostmi iz ženevskega pakta. Nemški vojaški prerod pa je že po svoji kvantiteti postal odločilen evropski fakt ofenzivnega značaja. (D'Ormesson navaja tu številčno stanje nemške armade.) Nemčija je vsak hip pripravljena, da udari v

teku nekaj ur, čim bi bila gotova, da izide kot zmagovalka. V ostalem pa ekspanzijskih namenov današnje Nemčije njeni voditelji ne prikrivajo. Ne le, da so vsi objektivni nemške ekspanzije črno na belem navedeni v Hitlerjevi knjigi «Mein Kampf», temveč so jih Hitler sam in vsi njegovi najožji sodrujniki ponovno in javno iznesli v obliki zahtev v raznih svojih govorih, od katerih omenja d'Ormesson zlasti Hitlerjevo aluzijo na Ukrajino na nürnberškem kongresu.

Dr. Kircher odgovarja, da je d'Ormesson v zmoti, ko misli, da mora Nemčija odpoved francosko-sovjetskega pakta o medsebojni pomoči kakorkoli odkupiti. To, kar mora izginiti, ako naj se evropski izgledi izboljšajo, ni toliko ta pakt sam, kolikor politika, ki tvori osnovo francosko-ruske zveze. Francosko-sovjetskemu paktu je sledil enak pakt med Češkoslovaško in Rusijo, ki predstavlja za Nemčijo konkretno nevarnost. Če se grof d'Ormesson izprašuje, ali Nemčija zares pripravlja vojno, potem se mora nemški odgovor glasiti: Po vsem tem, kar se je zgodilo, je Nemčija dolžna postati tako močna, da bo kos vsakemu položaju, v katerega jo skušajo vkleniti tisti, ki jo žele obdati z novim obročem, odkar je versajski obroč zrušen. V ostalem, zaključuje dr. Kircher svoj odgovor, kako naj razpravljamo o evropskem miru z ljudmi, ki jim ena beseda, kakor na primer Hitlerjeva «Ukrajina», vzbuja nezaupanje?

K tej polemiki se menda prav dobro prilegajo besede, ki so jih v zvezi z nemško-japonsko «defenzivno» protikomunistično pogodbo napisali londonski «Times»: «Zdi se, da ni nič težje določiti prioritnosti med obrambo in napadom, kakor med kokošjo in jajcem...»

Za duha sodobnega dogajanja na mednarodni pozornici so te polemike in diskusije nedvomno bolj značilne in tudi več povedo, kakor besedila vseh mogočih mednarodnih dogovorov in suha kronika mrzličnih diplomatskih potovanj iz prestolnice v prestolnico, ki se jih je posebno v poslednjih tednih že toliko nabralo, da bi že z njih golo navedbo absorbirali okvir tega kratkega pregleda. Bolj ko v izjavah državnikov in komunikejih raznih mednarodnih konferenc, moramo prav v teh diskusijah iskati odgovora na zapletena vprašanja, ki jih postavlja današnji mednarodni vrtnec. Ideološki moment je nedvomno vnesel v igro velesil nove tleče iskre bodočih razprtij, sporov in znabiti tudi začasnih razcepov, a igre same ni izpremenil. Ostala so vsa njena gibala, ostali so vsi njeni objektivni in ostala je tudi njena utemeljitev: pohlep po oblasti, po nadvladi nad drugimi. Izpreminjajo se sredstva in metode, a namen ostaja zmerom isti: delitev svetovnega ozemlja in morja na vplivna področja posameznih velesil.

V tej luči dobe seveda vsi najnovejši mednarodni dogodki, do katerih je prišlo pod videzom «križarskih vojn» raznih ideologij, neprimerno bolj konkretno podoba, kakor bi se to zdelo samo po izjavah državnikov in mrtvih črkah mednarodnih pogodb in sporazumov. Ob odpovedi vseh povojnih mednarodnih kriterijev, vzraslih na abstraktni ženevski podlagi, ki je v političnih trenjih vsaj deloma še obdržala svojo suvereno pozicijo, odpovedala pa v vseh tako zvanih «prostornih» trenjih, se nam po zakonu o akcijah in reakcijah tudi mrzlična beganja diplomatov iz prestolnice v prestolnico zde otipljivo razumljiva.

Čim bolj se je težnja Berlina po ideološkem razcepu Evrope in sveta

konkretizirala (italijansko-nemški in nemško-japonski sporazum), tem bolj jasno je postajalo, da si nobena izmed treh tako zvanih dinamičnih sil sedanjosti na tej osnovi ne bo pridobila novih zaveznikov. Z Nemčijo sta sicer potegnili Italija in Japonska (vendar ne tako, da bi bil trikot Berlin—Rim in Berlin—Tokio zaključen tudi na črti Tokio—Rim), italijansko-nemška zaveznika v Srednji Evropi: Avstrija in Madžarska ter italijanski zaveznik na Balkanu: Albanija. Onkraj teh novih osišč evropske in svetovne politike je ostala navidezno osamljena Sovjetska Rusija, toda le morda zato, ker so se druge države z vso odločnostjo uprle tendenci po razcepu sveta v dva sovražna tabora. Osišče teh držav je na črti London—Pariz, na kateri je Velika Britanija podvzela pobudo za grupiranje vseh nevtralnih sil — od zapadne do srednje, vzhodne in jugovzhodne Evrope. Ždi se, da je London v tej svoji reakciji na nova svetovna osišča Berlina uspel, Berlin sam pa se je s svojima zvezama z Italijo in Japonsko vsaj trenutno rešil iz izolacije, ki je postajala zanj že zelo nevarna.

Vse to mrzlično prerivanje med evropskimi silami je sprožilo seveda zelo razgiban lov za zavezniki, katerih predmet so postale vse evropske male države, med njimi tudi države Male antante, ki se svoji opredelitvi v tem položaju ne morejo izogniti. Ponekod (posebno v podonavskem bazenu) je bil ta lov še posebej izraz specifičnih lokalnih prostornih trenj in odmev položaja nekaterih velesil na drugih evropskih področjih (posebno v Sredozemlju).

V ta značilni lov za zavezniki vključimo lahko na eni strani vsa znana potovanja nemških in italijanskih diplomatov v Srednjo Evropo in na Balkan, pa tudi obiske

najvišjih predstavnikov nekaterih manjših držav v Rimu in Berlinu, na drugi strani pa povečano francosko in angleško diplomatsko aktivnost na istem terenu. V teh dveh smereh lahko pričakujemo v bližnjih tednih še nove dogodke, ki bodo, tako upamo, sedanji položaj še bolj razčistili, ker sili ves sedanjí razvoj vse države sveta — velike in male —, da precizirajo svoja stališča in s tem olajšajo napore za izravnanje porušenega mednarodnega ravnotežja.

Dr. Branko Vrčon.

Stavka tekstilnega delavstva.

Tekstilna industrija se je v naši banovini v zadnjem desetletju močno razvila. Dočim je (po podatkih ljubljanske delavske zbornice) zaposlovala leta 1926. 5000 oseb, jih je dosegla l. 1930. že 9000, nakar se je po padcu na 8000 leta 1931. povzpelo število zaposlenih do jeseni leta 1934. na več ko 15.000 oseb. Sedaj je zaposlenih v tekstilni industriji preko 12.000 oseb, v pletilski 2500, skupaj torej 14.500 oseb. Vseh obratov je bilo ob koncu leta 1935. 225, med njimi 48 večjih, ki zaposlujejo 90% vsega delavstva; trije obrati zaposlujejo nad 1000 oseb. Tekstilna industrija se je razvila v dveh središčih, in sicer v okolici Kranja in Tržiča ter v Mariboru; v teh središčih je zaposlenih preko 70% delavstva. Mezde so bile zelo različne. Približno 5000 zaposlenih ni dobivalo niti po 3 Din na uro, torej pri normalnem delovniku na mesec nekako le po 650 Din. Nekatera podjetja so plačevala sicer mnogo višjo mezdo, toda delavska zbornica je ugotovila nekje tudi plačo 0.85 Din, torej na mesec niti 180 Din. Vendar so tudi te mezde padale navzlic očitni konjunkturi, ki jo je v izdatni meri

zagotovila visoka zaščitna carina. Prekočasno delo je bilo v tej panogi industrije skoroda pravilo, saj so ponekod delali po 10 in tudi po 12 ur dnevno.

Te okolnosti so napatile ljubljansko delavsko zbornico, da je začela zbirati gradivo o vseh vprašanih tekstilne industrije. Nato je sklicala septembra 1935 anketo tekstilnega delavstva v Mariboru, kjer je bilo sklenjeno, naj se začno priprave za kolektivno pogodbo za tekstilno stroko. Tudi kasnejši kongres delavskih zbornic, ki se je vršil januarja t. l. v Beogradu (prim. naše poročilo na str. 199), je razpravljalo o položaju tekstilnega delavstva in priporočilo sklepanje kolektivnih pogodb in prepoved prekočasnega dela.

Kmalu po mariborski anketi se je osnoval v Ljubljani centralni tarifni odbor za tekstilno delavstvo, ki naj bi vodil gibanje za kolektivno pogodbo. V ožjem tarifnem odboru so bili tajniki vseh treh strokovnih organizacij, namreč Splošne delavske strokovne zveze Jugoslavije, Narodne strokovne zveze in Jugoslovanske strokovne zveze; v širšem odboru sta bila pa še po dva predstavnika vsake organizacije. V Mariboru, Kranju in Celju so se ustanovili okrožni, drugje pa krajevni tarifni odbori, povsod iz predstavnikov vseh treh organizacij. Centralni odbor je proučil mezdne in življenjske razmere tekstilnega delavstva tudi drugod, nato pa sestavil osnutek kolektivne pogodbe in ga poslal najprej v razpravo vsem krajevnim tarifnim odborom in strokovnim organizacijam. Na podlagi njihovih predlogov je sestavil širši centralni tarifni odbor načrt kolektivne pogodbe, ki ga je delavska zbornica 11. julija 1936 poslala vsem tekstilnim podjetjem ter banski upravi s prošnjo, naj bi

čimpreje določila razpravo za pogajanja o načrtu.

Banska uprava je določila prvo razpravo za 14. avgust 1936. Bila je pretežno informativnega značaja. Delavski zastopniki so poudarili, da silijo neenake in prenizke mezde tudi podjetnike k sklenitvi kolektivne pogodbe, ne glede na to, da se obeta zakonska ureditev minimalnih mezd, ki pa kolektivne pogodbe ne bo mogla nadomestiti. Proti ugovoru, da je napačno sklepati kolektivne pogodbe po banovinah, je delavsko zastopstvo opozarjalo, da pomeni to delo začetek poenotenja delovnih pogojev, ki so v vsej državi tako zelo različni. Predlagana kolektivna pogodba se naslanja v glavnem na češkoslovaško kolektivno pogodbo, načelno pa pomeni borbo proti prekočasnemu delu in pa zahtevo po resnični mezdi. Predstavniki so se dogovorili, da se bodo začela pogajanja 28. avgusta, ko bo ustanovljena podjetniška organizacija, namreč Zveza delodajalcev tekstilne stroke za dravsko banovino. Popoldne se je vršila seja centralnega tarifnega odbora, ki je ugotovil, da je treba delo pospešiti, ker postaja delavstvo že nemirno. Nekatera podjetja so namreč začela zniževati akordne postavke in podaljševati delovni čas. Da bi delavstvo pomiril, je sklenil odbor prirediti na sedežih okrožnih odborov javne shode. Prvi shod se je vršil dne 19. avgusta v Kranju ob veliki udeležbi delavcev, ki so odobrvali taktiko tarifnega odbora in zahtevali, naj se razprava o kolektivni pogodbi čimprej začne, naj se ustavi nižanje mezd, a pri mezdah, ki so bile znižane po 11. juliju, naj se izplača razlika do stare mezde, do sklenitve kolektivne pogodbe pa naj se ustavi vse prekočasno delo. Še preden so de-

lavski predstavniki mogli sporočiti te zahteve podjetnikom, so dne 20. avgusta ob 14. uri na znak siren začeli tekstilci stavko, ki se je naslednjega dne razširila tudi na Škofjo Loko. Povsod so delavci tudi zasedli tovarne.

Naslednjega dne popoldne so se začeli člani centralnega tarifnega odbora v kranjski občinski posve-tovalnici pogajati s podjetniki. Bil je dosežen sporazum: podjetniki so izjavili, da bodo stvarno začeli razpravljati o kolektivni pogodbi, in so sprejeli zahtevo glede obnove mezd izpred 11. julija; pre-kočasno delo naj bi se vršilo samo po zakonitem sporazumu med pod-jetji in delavstvom; delo naj bi se zopet redno začelo 24. avgusta; pod-jetniki so obljubili tudi, da zaradi stavke ne bodo nikogar preganjali ali odpustili, delavci pa, da bodo izpraznili zasedene tovarne. Nato je centralni tarifni odbor pozval delavstvo na shod, da bi jih obve-stil o doseženem sporazumu. Ven-dar brez uspeha: delavci so ostali v tovarnah. Ponoči je centralni ta-rifni odbor izdal letake z besedi-lom sporazuma in v njih pozval delavstvo, naj zapusti tovarne in pride naslednji dan na shod. De-lavski zaupniki pa lepakov niso razdelili po tovarnah, marveč so letaki večinoma splavali po Savi. Centralni tarifni odbor ni več imel delavstva v roki, marveč ga je imelo neko drugo tajno vodstvo, ki je izzvalo stavko in zasedbo tovarn. Shoda v Celju in Mariboru sta se vršila 22. avgusta. V Celju se de-lavci niso pridružili stavki. Tako je bilo sklenjeno na slabo obiskanem mariborskem shodu.

Dne 28. avgusta je ban dravske banovine otvoril na ljubljanskem magistratu razpravo o kolektivni pogodbi. Zastopnik podjetnikov je izjavil, da se podjetniki tako dol-

go ne bodo pogajali, dokler bodo tovarne zasedene. To izjavo so porabili skrajni elementi tako, da je stopilo v stavko tudi mariborsko delavstvo, razen v eni tovarni, ki je dala delavcem plačan tridnevni dopust, nato pa je obratovala dalje. Zastopnik centralnega tarifnega odbora je sicer dosegel z mariborskimi podjetniki pri pogajanjih v Mariboru sličen sporazum kakor s podjetniki v Kranju. Delavstvo je prišlo iz tovarn na sklicani shod, a sporazuma ni odobrilo, marveč so se takoj vrnili v tovarne ter nadaljevali stavko. Stavka je izbruhnila tudi v Sv. Pavlu pri Preboldu in v Tržiču. Stavkalo je skupaj nekako 9000 oseb, in sicer po navodilih nekega drugega vodstva, nego tarifnega odbora, sestavljenega iz strokovnih delavskih organizacij. Stavka se ni razširila na Celje, Litijo, Jarše in Otiški vrh.

Med tem si je prizadeval centralni tarifni odbor z vsemi primernimi sredstvi, da bi se pogajanja za kolektivno pogodbo vendar začela. Podjetniki so pa vztrajali pri svojem načelnem stališču, da mora najprej delavstvo izprazniti tovarne. Položaj je bil vedno težavnejši. Zato je izdal ban dne 7. septembra 1936 uredbo o čuvanju javnega miru in reda ob stavkah in mezd-nih gibanjih z dne 5. septembra 1936. Naredba je poudarila, da imajo delavci in nameščenci «po obstoječem pravnem redu možnost, da uveljavijo svoje težnje... v prostem dogovoru s podjetniki... kot zadnje sredstvo pa jim je dana možnost stavke.» Nadalje ugotavlja, da so šli stavkujoči «preko meje, ki jim jo nujno postavljajo zakoni. Zasedli so obrate... Omejevali so svobodo oseb, ki so hotele zapustiti obratne prostore ali ki so hotele delati, ter so tudi povzročili materialno škodo.» Naredba je

— ne glede na kazensko odgovornost storilcev — zagrozila s kaznijo za vsakovrstna nasilja ob stavkah, poleg tega pa tudi za «donašanje alkoholnih pijač in predmetov, ki naj bi služili za udobje, zabavo ali razvedrilo osebam, ki se neupravičeno zadržujejo v obratnih prostorih», in tudi tistim, ki izražajo odobravanje ali simpatije takim osebam ali pa nabirajo za nje denarne ali drugačne prispevke.

V naslednjih dneh so predstavniki upravnih oblastev prečitali delavstvu v zasedenih tovarnah poseben poziv, naj tovarne zapuste, vendar brez uspeha. Zato je centralni tarifni odbor sklenil povabiti stavkujoče na skupne shode, da jim pojasni položaj. Taka shoda sta se vršila 12. septembra v Tržiču in Mariboru. V Tržiču so delavci takoj zapustili tovarne, prav tako tudi v Mariboru, dasi ne prav gladko. V Št. Pavlu so delavci že dan prej izpraznili tovarne. Dne 13. septembra je bil sklican shod v Kranju, ki se ga pa delavstvo ni hotelo udeležiti, češ naj pridejo zastopniki odbora k njim v tovarne. To so zastopniki tudi storili, a navzlic velikim naporom niso ničesar dosegli. Opazili so, da odobrava večina delavstva postopanje tarifnega odbora, da je pa pod močnim pritiskom prenapetežev. V zgodnjih urah 15. septembra je upravno oblastvo izpraznilo tovarne. Takoj nato so se začela v ljubljaski trgovski zbornici pogajanja, ki so tekla težavno in počasi, da je bila kolektivna pogodba šele 23. septembra sklenjena in podpisana. Konec septembra so vsa tekstilna podjetja zopet obratovala.

Kolektivna pogodba ima za delavstvo pomembne pridobitve: za vso tekstilno stroko je uredila enoten mezdni sistem, ustanovila minimalne mezde ter močno omejila prekočasno delo. B.

Dr. Niko Županič, šestdesetletnik.

Skromno je praznoval šestdesetletni jubilej svojega življenja letos 1. decembra politik in znanstvenik dr. Niko Županič. Ni pa bilo skromno njegovo revolucionarno delo za Jugoslavijo, zlasti za osvobojenje Slovencev. Njegovo ime ostane med najsvetlejšimi v naši državno politični zgodovini. V prihodnji številki priobčimo študijo o jubilentovem delovanju.

Dva kulturna dokumenta.

V oktobru tega leta smo prejeli knjigo s tem-le naslovom: Francesco Bevk: I morti ritornano (v oklepaju z manjšimi črkami: Mrtvi se vračajo). 1935 Unione Editoriale Goriziana — Gorizia. Tipografia Consorziale — Trieste, dicembre 1935. To ni morda italijanski prevod kake slovenske Bevkove povesti, te knjige ni morda izdalo kako italijansko založništvo v Gorici in natisnila kaka italijanska tiskarna v Trstu, temveč se tako glasi naslovna stran izvirne slovenske povesti našega pisatelja Franceta Bevka. Omenjeno založništvo je naša «Goriška Matica» v Gorici, natisnjena pa je bila knjiga v tiskarni «Edinost» v Trstu. Res je, kakor pravi naslovna stran, da je bila knjiga dotiskana že v decembru 1935, toda varnostne oblasti so šele koncem oktobra 1936 dovolile, da sme knjiga v svet. Značilno je tudi dejstvo, da v sami povesti ni nikjer nobenega krajevnega ali kakega drugega geografskega imena. Ni to morda bravurnost, ki jo je hotel pokazati avtor, temveč je to splošen pojav pri vseh izvirnih slovenskih povestih, ki so se objavile v zadnjih dveh letih na Primorskem.

Drugo knjigo smo prejeli sredi novembra. Naslov knjige je: Biblioteca za pouk in zabavo XIX. Ci-

rillo (!) Drekonja: Beg iz življenja in drugi spisi. Gorizia 1936. Edito dalla Unione Editoriale Goriziana. Stampato dalla Tipografia Consorziale — Trieste, ottobre 1936 — XIV. Založnica in tiskarna sta isti, kakor pri prvi knjigi. Pisatelj Cirillo Drekonja je učitelj Ciril Drekonja iz Turnišča v Prekmurju. V tej knjigi so tudi nekatera krajevna imena. Tako je na strani 45 v povesti «Človek», ki jo je napisal Sergij Mantuani, tale stavek: «V sinjini so plavali nad Carso (!!)

beli oblaki.»

Knjigi sta zagledali beli dan leta tisoč devetsto tridesetšestega po Kristusovem rojstvu, v XIV. letu fašistične ere in v prvem letu italijanskega imperija. L. Č.

«Naši obmejni problemi.»

Družba sv. Cirila in Metoda je izdala izredno poučne referate s svojega omladinskega narodno-obramnega tečaja.

V referatu «Historični razvoj slovenskih narodnih mejâ» razpravlja dr. Milko Kos, kako so vplivale politične neprilike gospodujočih sosednih narodov na spreminjanje slovenske meje. Na zapadu je v glavnem ostala 12 stoletij neizpremenjena, na severu pa se je usodno pomikala proti jugu, odkar so dosegli Slovenci v 9. stoletju svoj največji teritorialni obseg, pa do 16. stoletja, ko je reformacija z ustanovitvijo slovenske književnosti uspešno zajezila zmanjševanje slovenskega teritorija do 19. stoletja, a v glavnem vzdržala mejo skoro do danes.

Dr. Svetozar Ilešič obravnava «Politično-geografski položaj naše narodnostne meje». Oddaljena je od naše državne meje proti Italiji za 35—40 km, proti Avstriji za 20 km. Zavrača utemeljevanje rapallske pogodbe, ki se je

naslanjala na «prirodno» mejo razvodja med Savo in Sočo, a je zlasti na Krasu le papirnata, vse bolj prirodna pa je gotovo med Sočo in Taljamentom. Enako nesmiselna in nasilna je razmejitev narodnostno kompaktnega ozemlja v Triglavskem razvodju, ker obvlada ves gorski svet od Save preko Soče do Taljamenta en narod, torej je razvodje Taljamenta kakor narodnostno enako upravičeno tudi kot prirodno razvodje. Vsaj dozdevno nekaj bolj utemeljena se zdi Nemcem «prirodna» meja Karavank. Dr. Ilešič Svetozar zavrača ob današnjih komunikacijah tako naziranje kot resničen anahronizem, še bolj pa izpodbija tak nemški razlog dejstvo, da je koroška notranjost najbolj zaprta ravno proti svojemu nemškemu severu in zapadu, a da ima na široko odprta vrata ravno na vzhod proti — slovenski Štajerski, odkoder je dobila tudi prvo železniško žilo. K vsemu temu še moderni princip narodnostne meje, ki mora biti odločilnejši od vseh drugih!

Franjo Baš se bavi podrobneje s «Slovensko narodnostno mejo na severovzhodu» v Podravju in Pomurju, kako so nemške meščanske migracije prodirale s sistematično kolonizacijo ob prometnih poteh, z madžarske strani pa kmetijske migracije z gorovij v dolino, ti kakor oni s pomočjo vladajoče Avstrije in Madžarske v brezpravno slovensko kmetstvo in maloštevilno meščansko ljudstvo.

Dr. Lavo Čermelj govori o najhobli boleznem vprašanju, «O naši mladini v Julijski krajini». Raznarodovanje se začinja v otroškem vrtcu pri triletnem otroku in se stonjuje v fašističnih organizacijah mladeničev in mladenk in dosega vrh v militarizaciji, «karkršna se najbolj spodobi v stoo-

stotni nacionalni državi». Za slovensko ali hrvaško govorico so izginile prav vse pravice i v šoli i pri delu, pri zabavi in enako v cerkvi s pomočjo vseh političnih in cerkvenih oblasti do samega papeža.

Brodnik G. razpravlja v «Položaju naših bratov pod Avstrijo» o enakih metodah ponemčevanja, kakršne so one v Italiji. Osnovni problem Koroške — germanizacija, zahteva zadušiti 20.000 Jugoslovancev.

Ing. Janko Mačkovšek, prvomestnik Družbe, razpravlja v poglavju «Tuje aspiracije in imperializmi» o težnjah Nemcev še preko naše današnje državne meje v samo osrčje naše zemlje. Obravnava štiri večje novejšje propagandne spise Nemcev in lažno etnografsko karto «Schulvereina».

Dr. B. Vrčon prikazuje v članku «Manjšine v luči meddržavno-pravnih obveznosti» zapletenost manjšinskih problemov zaradi zagate ženevske mednarodne institucije, ki bi rada uredila v Evropi mir, a ne bo mogla tega doseči brez ureditve manjšinskega problema. Zgrešen je že sam sistem manjšinskega prava od začetka, od pariške mirovne konference leta 1919., ker niso manjšinsko-pravno vse države — enako vezane.

Andrej Uršič govori v referatu «Narodna misel, narod in narodno obrambno delo» o jugoslovanski narodni misli.

V zaključni besedi «Pomen in delo Družbe sv. Cirila in Metoda» podaja Tugomer Prekoršek pregledno zgodovinsko sliko Družbe za njenih 50 let dela in silnih bojev, med katerimi je pač najstrašnejši oni leta 1907., ko je bratomorno naskočila Družbo «katoliška stranka» proti narodnim interesom za svoj strankarski interes. Za 25-letnico leta 1910. je «Slovenec» opso-

val Družbo s pamfletom «Ciril-metodarija», češ da je protinarodna in strup za narodno idejo, da je zato treba zatreti Družbo in podružnice. — Družba je šla preko tega. Vzdrževala je 21 otroških vrtcev, za 1588 otrok in 8 večrazrednih ljudskih šol za 2206 učencev, kar je podpiralo 20.000 članov, ki so letno prispevali skupaj povprečno preko tri četrti milijona dinarjev (računano po današnji valuti).

Tik po vojni se je zdelo mnogim, da je narodno-obrambno delo Družbe končano. Razmere pa žal zahtevajo še vedno novega in poglobljenega dela, ki ga Družba tudi res najvestneje izvršuje kljub težkim gmotnim in drugim neprilikam.

Inko.

Milan Vidmar: Oslovski most. (Tiskarna Merkur, Ljubljana, 1936.)

Še po nobeni knjigi nisem imel tako razdvojenega vtisa kakor po novi Vidmarjevi knjigi «Oslovski most», kajti v njej so le še poostrene disonance, na kakršnih je trpela že prejšnja njegova knjiga «Moj pogled na svet».

Ta disonanca je že v formalni strani knjige. Kajti na eni strani zna avtor z njemu prirojenim lepim jezikom in stilom, za katerega ga lahko zavida tudi marsikateri naš pisatelj, ter z impulzivnim in vedno svežim opisovanjem prikleniti čitatelja nase, na drugi strani pa ubira strune, ki bodo gotovo marsikatero uho neprijetno dirnile. Visoki piedestal, s katerega docira, utegne morda tega ali onega res prepričati o lastnem neznanju in povečuje avtorja v očeh čitatelja, toda večini čitateljev bo ubrani ton gotovo odvraten, ali zaradi stalnega ponavljanja utrudljiv. Ta ton pa vsaj glede fizikalnega dela knjige niti ni upravičen, kajti ne gre za

ideje in razkritja, ki jih je napravil avtor, temveč samo za njihovo reprodukcijo v poljudni obliki, ki pa tudi ni vedno izvirna. Prepričan sem, da je hotel avtor s tem samo dati knjigi večjo avtoritativnost in prepričevalnost, toda menim, da bi njegovo ime samo že zadostovalo. Tako pa ga utegnejo morda napačno razumeti, kakor se je to žal tudi zgodilo. Prav tako sta tajinstvenost in misticizem, s katerima obdaja avtor stvari, ki jih razlaga, samo sredstvo, da dela predmet bolj privlačen in zanimiv. Temu namenu služijo gotovo tudi nešteta retorična vprašanja, ki tvorijo tuptam cele odstavke. Bojim se, da je avtor besednemu zvoku, učinkovitemu izražanju in zunanjemu efektu premnogokrat, dasi gotovo nehote, žrtvoval jasnost in doslednost misli. Zanos izbranega in duhovitega izražanja je nedvomno tudi zakrivil razna navidezna in tudi resnična protislovja zlasti v delu, ki ni več fizikalen.

Avtor hoče pokazati svojo avtoritativnost tudi z rabo strokovnih izrazov, ki se razlikujejo od običajne ustaljene terminologije. Da imenuje «višino» «višnico», je utemeljeno, dasi ne nujno potrebno. Neumestno pa je, da rabi avtor izraz «ogel» za to, kar običajno imenujemo «oglišče», zlasti ker v knjigi sam imenuje «ogel» tudi to, kar je za nas «ogel». «Pravilne» like imenuje avtor «enomerne», «nepravilne» pa «divje». Dyomim, da bi se taki izrazi udomačili, nevarnost pa je, da zbega avtor z njimi čitatelje.

Svoj sijajni jezik in stil je pokazal avtor posebno v prvem poglavju, ki nosi naslov «Moj prvi oslovski most», ki pa nima razen naslova z ostalo vsebino knjige prav nobene zveze. Je to nekak liričen izliv pisateljve notranjosti, ki ga bo vsakdo z užitkom čital in

čigar odlomki bodo morda našli mesto tudi v naših čitankah.

Naslednja štiri poglavja pričajo o izobrazbi in duševnem nivoju, ki ga avtor pričakuje od svojih čitateljev. V njih podaja namreč osnovne elemente geometrije v dokaj mi-kavni obliki, toda po večini gre za stvari, ki jih je čitatelj že slišal v nižjih razredih srednje šole. Kajti že tam se seznanja ali bi se vsaj moral seznanjati od prvega razreda dalje s funkcionalnim mišljenjem.

Verjetno je, da je hotel avtor s prvim poglavjem dajati čitatelju poguma, da ne bi že ob prečitaniu prvih strani odložil knjige, temveč dalje pogledal vanjo, kajti marsikateri bi sicer že ob začetku opustil vsako nadaljnje prodiranje v svet, ki po splošnem predsodku velja za nedostopen negeometru. Z ostalimi uvodnimi poglavji, ki po velikem delu niso nujno potrebni za knjigo, pa hoče izuriti čitate-ljeve možgane v geometričnem na-činu mišljenja.

Za temi uvodnimi poglavji sledi glavna vsebina knjige. Jedro te vsebine bi lahko označili s citatom iz prejšnje knjige avtorja: «Ves ogromni svet je krompir, ki ima štiri dimenzije. Ti si pa nož, ki reže vanj.» To misel je analiziral od raz-nih strani, tako da seznanja čitate-lja z vsemi problemi o prostoru in času, ki jih je sprožila relativnostna teorija. Postopoma uvaja čitatelja od sveta brez razsežnosti do sveta štirih razsežnosti in mu razklada najvažnejše o končnem, toda ne-omejenem svetu in o metriki v sve-tovih s poljubno krivino.

Gotovo je avtorjeva zadeva, da ubere pot, ki se mu zdi najbolj pri-merna, vendar se mi zdi, da bi bilo vsaj tam, kjer pravi, da so «gmota, energija, svetloba, elektrika in gra-vitacija samo tolmačenje prepro-steга spreminjanja metra v velikem

svetu», genetično razglabljanje bolj umestno, zlasti glede na krog čita-teljev, katerim je knjiga name-njena in ki bistva problema sploh ne poznajo.

Pri taki od historične plati bolj poudarjeni razlagi bi se bil morda avtor tudi lahko spomnil obeh Ju-goslovanov, ki imata nevenljive zasluge na tem področju in katerih imena sem zaman iskal v Vidmar-jevi knjigi. Mislim namreč na je-zuita Rudjera Boškovića, čigar 150letnico smrti bomo slavili februa-rja meseca prihodnjega leta, in profesorja zagrebške univerze Vla-dimira Varićaka. Bošković je ne-dvomno prvi in glavni Einsteinov predhodnik, Varićaku pa gre za-sluga, da je podal razlago Ein-steinove relativnostne teorije v geo-metriji Lobačevskega.

Toda metoda je, kakor sem rekel, v prvi vrsti avtorjeva stvar, da je le probleme jasno obrazložil. Naš avtor pa je natrpal razlago z mistič-nimi frazami ter vpletel že od za-četka razne intermezze o duši, Bogu, o nadčloveku, narodu, državi, živ-ljenju in pacifizmu, ki bodo čita-telju samo zameglili pogled na to, kar jim je sicer jasno obrazložil. Nekakšno izjemo tvori vsaj po več-jem delu sedmo poglavje, ki ga bo čitatelj gotovo s posebnim užitkom prebral.

Toda nekaj bistveno važnejšega je, kar moti poučenega čitatelja pri branju Vidmarjeve knjige. Avtor sam piše: «Sodobni izobraženec veruje, da je svetovna slika, ki jo sestavlja fizika, pravilna». Ni tu mesta, da bi razglabljali, kaj je fizikalna teorija in kaj je njena funkcija ter v koliko je gornja trdi-tev veljavna. Kakor pa lahko skle-pamo po besedah, ki jih rabi avtor, bi izhajalo, da on ne veruje samo, da je svetovna slika, ki jo podaja, pravilna, temveč da je ta slika že

sama resničnost. Dvomim pa, da bi bil avtor prepričan, da ustreza sedanja fizikalna slika sveta povsem resničnosti. Upravičeno opozarja «na nedostatke starih naziranj in na piškavost predsodkov, ki jih nosimo kot svetinje s seboj» in jih skuša «postopoma rušiti, izpodkopavati in z različnih strani podirati». Toda ne morem se ubraniti vtisa, da se avtor pri tem preveč vdaja izrazom in slikam, s katerimi podaja čitatelju v poljudni obliki, kar se skriva za matematičnimi formulami. Krivina prostora in tenzorji so in bodo prav tako tajinstveni kakor sta neskončna premica in gravitacija. Da bi pa matematično neizobražen čitatelj mogel razumeti prave prednosti ene teorije pred drugo, je malo verjetno.

Vera v fizikalno sliko sveta pa ni pri našem avtorju zgolj slučaj, temveč je ta vera zanj nujno potrebna, kajti na njej gradi on svojo metafizično sliko vseмирja. Po hipotezi, ki jo on postavlja, «je vsemirje skupni prerez dveh štiridimenzionalnih matematičnih svetov, od katerih je fizični neenotno pozitivno, duhovni pa neenotno negativno zakrivljen, življenje pa premikanje enega sveta skozi drugega». «Človeštvo je plod dveh zelo nagubanih delov fizičnega in duhovnega sveta.» «Človeško življenje nastane ob prvem srečanju dveh štiridimenzionalnih gub.» «Telo ni guba fizičnega sveta in duša ni guba duhovnega, oba sta združena v gubi skupnega prereza skozi dve resnični gubi.» «Ne telo ne duša nista nesmrtna, ker ju ni, razen v nekem trenutku.» «Telo in duša sta potem le bežni prikazni in tale trenutni človek je sedajle in že ga ni več.» «Telesnost je večna, telo ne; duh je večni, duša ne.» Človek, žival, rastlina, kamen se razlikujejo

samo po zakrivljenosti sekajočih se svetovnih delov.

Končno besedo o teh čisto filozofskih ali bolje čisto metafizičnih problemih prepuščam drugim. Za fizika nima taka hipoteza nobene praktične vrednosti, kajti ne vem, ali jo bo avtor matematično lahko formuliral in apliciral, kakor se to zahteva od vsake druge fizikalne hipoteze. Iz dejstva, da je hipoteza o štiridimenzionalnem zakrivljenem svetu veljavna za fizični svet ali še bolj natančno, za fizikalne pojave, nikakor ne smemo še sklepati, da jo lahko uporabimo za razlago pojavov, ki se odtegujejo matematični meritvi. Usoda materializma in energetike sta nam v tem pogledu dokaj živ svarilen zgled.

Vidmarjeva hipoteza je vsekakor zelo duhovit in posrečen domislek, pri katerem je morda kumovala spiritistična ideja o četrti dimenziji. Vidmarjevo hipotezo bodo pozdravljali tudi oni, ki verujejo v reinkarnacijo. Jaz se ne maram spuščati v ta filozofska in morda tudi že verska vprašanja, poudarjati hočem samo, da se opira Vidmarjeva hipoteza na drugo hipotezo, ki jo on očitno smatra za apriorno veljavno, da pripadata namreč telesnost in duhovnost dvema docela različnima svetovoma.

Končno besedo o tem bodo imeli filozofi. Avtorju samemu prepuščamo, da spravi filozofijo «Oslovskega mosta» v sklad s filozofijo njegove prejšnje knjige «Moj pogled na svet».

Spričo javnega glasu pa, ki želi, da bi Vidmarjev «Oslovski most» sprožil kar najjačji odmev, bi radi ponovili besede, ki jih je izrekel fizik W. Gerlach na letošnjem kongresu nemških naravoslovcev: «Problem spada v krog raziskovalcev, ne v diskusijo javnosti.»

Lavo Čermelj.

Dr. Stojan Bajič: Delovno pravo, splošni del. (Ljubljana, 1936.)

Delovno pravo je nedvomno naša najmlajša pravna disciplina. Dokazuje nam to že površen pregled naše domače literature o tem predmetu: Perić, Ostojić, Politeo, Reisman in Bajič sam — to so v glavnem avtorji obsežnejših spisov s tega, pri nas sistematično še neobdelanega pravnega področja. V tujem jeziku sta nekaj pisala o našem delovnem pravu tudi Bilimovič in Politeo, objavljenih je že nekaj komentarjev k delovnemu pravu našega obrtnega zakona; pojavile so se v zadnjem času tudi strokovne revije, ki posvečajo študiju tega predmeta strokovno pozornost, dalje pa do zdaj še nismo prišli. Ob upoštevanju naše mlade delovne zakonodaje ni to nič čudnega, saj se je n. pr. tudi v Italiji in Nemčiji razvil smisel za samostojno proučevanje delovnih problemov šele vzporedno z naraščajočo delovno zakonodajo, ki je v nekaterih državah danes že sama zaokrožena v poseben sistem. V Italiji in Nemčiji imata razen tega oba režima velik interes za čim intenzivnejše proučevanje delovnih problemov že zaradi popularizacije njunih režimskih institucij. Zato se v tej zvezi prav nič ne čudim, da je n. pr. v Italiji delovno pravo — v okviru tako zvanega korporacijskega prava — že vse od leta 1931. obvezen predmet na pravnih fakultetah vseh italijanskih univerz.

Mi seveda tako daleč še nismo prišli. Vendar ima avtor našega najnovejšega dela na tem polju prav, ko pravi, da je tudi naše delovno pravo skoraj pred našimi očmi prehodilo v zadnjem času pot od skupine določb v občem državljskem zakoniku pa do obsežne, samostojne pravne panoge in konč-

no tudi do posebne pravne discipline». Pristavil bi k tej misli le toliko, da je k temu razvoju v veliki meri pripomogel tudi avtor sam, ki je k svojemu «Nameščen-skemu pravu» iz leta 1930. in komentarju o «Delavskem in nameščen-skem pravu» iz leta 1933. pridružil sedaj še sistematični splošni del «Delovnega prava» kot razširjeni natis svojih predavanj na univerzi, kjer je že z nastopnim predavanjem v polni meri dokazal, da gre njegovemu zanimivemu in aktualnemu predmetu pravica samostojne pravne discipline.

Še bolj pa nas je avtor v tem potrdil s svojim, «Splošnim delom Delovnega prava», ki leži pravkar pred nami in po katerem bodo prav gotovo s pridom posegli ne samo novih spoznanj in ugotovitev željni znanstveni krogi, temveč tudi vsi oni, ki imajo s problemi delovnega prava vsakdanji posel in si žele jasne razlage posameznih določb naše sicer precej nejasne delovne zakonodaje: v mislih imam sodnike, odvetnike, podjetnike, delavce itd. Dasi ima namreč Bajičeva knjiga vse odlike resnega in stvarnega znanstvenega dela (tu in tam se mi zdi še celo preveč jedrnato in zgoščeno, vselej pa brez nepotrebnega balasta), je vsekakor v njem toliko potrebnih novih dognanj in jasnih definicij, dognanih na osnovi pozitivnih določb naše delovne zakonodaje, da bo knjiga nujen priročnik tudi za ljudi, ki jim je delovno pravo vsakdanja praksa. Knjiga nam pa razen tega obeta dokončanje sistematične obdelave te obsežne snovi v drugem, posebnem delu, ki naj sledi pravkar izišlemu splošnemu delu. Tako se upravičeno lahko nadejamo, da bomo izpod večšega peresa avtorjevega v kratkem dobili celoten

sistem delovnega prava, ki bo dalo gotovo tudi naši delovni zakonodaji mnogo novih pobud.

Ne da bi se spuščal v podrobno oceno zanimivih avtorjevih izsledkov, hočem tu dodati svojim uvodnim ugotovitvam le še kratek pregled na 208 strani strnjene snovi, da poudarim pomen in vrednost te odlične znanstvene publikacije. Knjiga je razdeljena na šest poglavij; prvi dve poglavji sta posvečeni uvodnim definicijam, problematiki delovnega prava, njegovi zgodovini in njegovim virom. Tu se je avtor v svojem splošnem okviru omejil le na najnujnejše podatke, dasi bi tudi obsežnejša obdelava naznačenih problemov delu nika- kor ne bila v kvar. Zdi se mi pa, da je pisec glavno vrednost svojega dela položil v tri osrednja poglavja, ki izčrpno obravnavajo naslednje teme: **subjekti delovnega prava, ureditve delovnega prava in javno delovno pravo.** V teh poglavjih je na osnovi pozitivnih določb naše delovne zakonodaje zbranih toliko interpretacij, podanih toliko potrebnih definicij in nanizanih toliko komentarjev, da ne bo mogel mimo teh ugotovitev nobeden, ki mu je pravično in dosledno izvajanje naše delovne zakonodaje zares pri srcu. Pri tem navaja avtor v opombah pod črto toliko drugih del, da si vsakdo, ki se želi poglobiti v to aktualno pravno disciplino, sam lahko razširi svoje znanje.

V dodatku podaja avtor še pregled sistema delovnega prava ter našega in tujega delovnopravnega slovetva. Stvarno in osebno kazalo na koncu knjige bo vsakomur olajšalo uporabo knjige, kar še bolj dviga pomen knjige kot praktičnega priročnika. Želim, da bi nas avtor v kratkem razveselil tudi s po-

drobnimi znanstvenimi analizami problemov, ki se jih v okviru tega splošnega pregleda dotika le v toliko, kolikor je to nujno potrebno za celotni pregled. Dr. B. V.

Gustav Renker: Pet mož gradi pot.
Prevedel Pavel Debevec. «Planinska Matica».

To je prva knjiga letos ustanovljene «Planinske Matice» v Ljubljani. Posvečena je «mojstru Julijskih Alp Juliju Kugyju». Verjetno je povzel pisec iz bogatih Kugyjevih zapiskov marsikatero podatke, vendar še daleč ni dosegel vrednosti Kugyjevega stila, še manj se mu je posrečil namen, prikazati čitatelju nedosežno lepoto zapadnih Julijskih Alp, kajti dvomim, da bi bil imel pisec kak drug namen. Fabula sama, napeljevanje gorske poti z izsekavanjem skale in postavljanjem žic in klinov, je namreč nekaj skoro vsakdanjega v planinah. In vendar hoče biti v naši knjigi napeljevanje gorskega pota na Poliški Špik ona glavna os, okoli katere naj bi se naravnost z nekako nujno vrtele sporedne dogodivščine, ki so pa v velikem delu nemogoče, celo nesmiselne, ako upoštevamo geografično in etnično okolje, v katerem se odigrava dejanje. Vsa reč pa postane skoro absurdna, za nas Slovence tudi žaljiva, ko nam predstavi pisatelj junake «romana» Pet mož gradi pot, to so: Ettore Prato, Sep Amlacher, Osvaldo Pesamosca, Jan Robič in Jože Tožbar. Krajevne in osebne prilike je prekucnil pisec tako, da slutiš vse prej, nego da si v enem najlepših predelov slovenske zemlje. V Kanalski dolini so poleg manjših selišč štiri še danes čisto slovenske vasi: Žabnice, Ovčja vas, Ukve in Lipalja vas. Dolina je se-

verna meja zapadnega dela Julijskih Alp, odkoder so tukajšnjim Slovencem izmed nižjih vrhov najbolj ali tudi edino znane Višarje (božja pot), a najlepša in najvišja vrhova sta Poliški Špik (Montaž) in Viš. Turistično je od imenovanih krajev v dolini najbolj pomembna Ovčja vas, kjer se odpira proti jugu in jugozapadu najznamenitejša prečna dolina zapadnih Julijskih Alp, Zajzera. Slike, ki jih je tu-sem postavila priroda, so najlepše in najmogočnejše, kar si jih moremo misliti. Poliški Špik stoji v narodnostni meji: severno njega Slovenci, nekaj vsekakor že pomemčenih (Naborjet), južno v dolini Raccolani (nekdanja Reklanica) pa Furlani. Čisto zmotna je torej trditev v knjigi, da mejijo tukaj le Italijani in Nemci, da torej Slovencev sploh ni. Furlani od juga imajo malo ali nič stikov s kraji in ljudmi na severu in le radi posebnih turističnih prilik je prihajal gorski vodnik Osvaldo Pesamosca, Furlan iz vasi Piani na jugu, v slovenske kraje na sever, da je vodil turiste (v prvi vrsti Kugyja) poleg domačih, slovenskih vodnikov, v gore. Če je bilo romanopiscu dopuščeno prestaviti Furlane, Italijane in Nemce v slovensko Ovčjo vas, naj ostane odprto. Gotovo to ni prav, da je šla licentia poetica preko dopustne mere s tem, ker so čisto predrugačeni in popačeni obrazi imenoma navedenih oseb, ki so resnično živele. Furlan Pesamosca je narejen za domačina iz Ovčje vasi, prav tako tudi Italijan sfriziranega imena Ettore Prato in Nemec Sep Amlacher. Italijanov v tej dolini sploh ni, Furlan pa kvečjemu kak nameščen železničar. Posebno groba pa postane stvar tam, kjer nam predstavi pisatelj Italijana, Furlana in Nemca kot jako vredne ljudi, Slovenca Robiča

in Tožbarja pa v zelo slabi luči in jima dodaje skrajno zaničljive pridevke. Anton Tožbar, ki ga je napravil pisatelj za 26 letnega mladeniča, ker ga ni mogel postaviti drugače v Ovčjo vas kot gorskega vodnika v povojnem času, je junak naše Trente, še danes v spominu Trentarjev pokonci-mož, poštenjak, najboljši trentarski lovec. Leta 1870. mu je medved, zadnji v Trenti, v hudi borbi odtrgal spodnjo čeljust in jezik. To se je zgodilo pod Kriškimi Podi ali tam neke, nikakor pa ne v Val Montasiu, kot je to zapisano v romanu. (Kaj in kje je sploh ta Val Montasio?) Zdravi Tožbar je pa živel še potem dvajset let, dokler ga ni, ko je sekal v gozdu, zmečkala bukev. Sam Kugy je postavil Antonu Tožbarju najlepši spomin, opisavši ga kot dovršenega moža — Slovenca iz Trente.

Pa je prišel Renker in našel na Slovenskem prevajalca in dobili smo spačeni popis slovenskega človeka, nasproti kateremu so postavljeni tujci, da bodi kontrast tem večji, kot — najpopolnejši ljudje.

Tako je gorski vodnik Ettore Prato mož «ostrega razuma», kavalir od nog do glave. «V svoji čedni, da, elegantni obleki ima nekaj zanosljivega, skoro svetovnjaškega.» Je vodnik iz Ovčje vasi «s površnikom in velurnim klobukom». «Kako fini ljudje!» beremo v romanu, ko je govora o Etoru Pratu in njegovi materi, ki se imenuje signora Prato. Ta uporablja seveda tudi kolinsko vodo, nabira sentimentalno školjke narodu in se divi lepoti sončnega zatona na Lidu v Benetkah, ko se bavi Ettore v prostih urah, kadar nima gorskih tur, z intenzivnim študijem latinske slovnice in vseh mogočih znanosti ter tudi z umetnostjo, v kateri je zelo doma. Ker je tako fin in študiran, «je daleč proč od ovčje-

vaških deklet» in sam župnik v Ovčji vasi ga ne razume, učenjaka, še manj pa Tožbar. «Iz vse siromašnosti mu zapolje nasproti srčni utrip tople človečnosti» in gre, idealni prijatelj, iskat v nemške gore čez drn in strn tja gor izginulega Sepa Amlacherja, kjer ga seveda čudno gledajo, «lepo oblečena, gibkega Italijana», in mu priznavajo: «Začuda redko je dandanes tako prijateljstvo!» Tovarišu Pesamosci dá velikodušni Ettore v svoji hiši sobo za dosmrtno bivanje... Tako naprej poveličuje knjiga Italijana Prata, in poje visoko slavo Furlanu Pesamosci in vsemu njegovemu rodu ter Nemcu Sepu. Postavljeni so v blesteč ambijent, v kakršnem gotovo ni v Evropi gorskega vodnika. Stvar pa je za nas skrajno neugodna, ker sta opisana Slovenca Robič in Tožbar kot kaj klavrnini figuri. Robič je zakrknjen, skop in nevoščljiv. «Vsi so Pesamosci privoščili življenje, razen nevoščljivega Robiča». Fini in učeni «Ettore ne nosi denarja na kup, kakor je delal to Jan Robič», in «se jezi nad Robičevo zavistjo in ga motri s prezirljivimi pogledi». Ettore «nikoli ne čaka gostov pred hotelom, da ne bi bil gladko obrit», Robič je pa „kuštravec“, ki «gleda svoje zanemarjene cape in Ettorejevo elegantno obleko». Robič «drvi tja po gorah za denarjem, pleza mojstrsko, ker vidi visoko gori na vrhu vihrati bankovce. Gre ob vsakem vremenu in pripravljen je vse izgubiti, samo da to eno dobi». «Mi imamo svojo čast, gospod!» pravi Ettore Angležu, ko mu vsi vodniki razen Robiča odklonijo turo zaradi grozečega neurja. Le Robič vzame Angleža in gre. «Mojster je kakor še nikoli, bori se za številko v svoji bančni knjižici. Hodi najdrznejšo pot svojega življenja in jo hodi zaradi peščice angleških

funtnih bankovcev. Nikdar še niso bila premagana takšna pota s takimi pogoji. Anglež se je stokrat pokesal...» Ostali vodniki motrijo iz vasi viharje v gorah in «vsem čepi na grbi sramota in gore krog njih so pokrite s samimi bankovci vseh dežel...» In Ettore pravi: ... «če se bo vendarle rešil (Robič), če se bo vrnil ter bo tujec kar mrtev ležal v krnici, dio mio, ga bom pretepel... Robič ima bančno knjižico, jaz jo imam v sebi... Ostal bom vodnik, ne zavoljo denarja, temveč, ker je tako lepo ljudem razodevati gore...»

O Tožbarju se piše v romanu kakor o nečem, kar sploh ne zasluži imena človek. Fini Ettore mu servira čaja in ruma, a steklenica z rumom je kmalu prazna, «Tožbarjev obraz pa vroč in rdeč». Tožbar, «človek z opletajočimi rokami, spominja na gorilo». «Dasi je samo govedast Jože, je vendar zopet človek poleg njega», se tolaži Ettore Prato, sicer žalosten, da ne more Tožbarju ničesar povedati o svojih načrtih, ker bi jih ta «tako ali tako ne razumel». Jože Tožbar je v knjigi večkrat imenovan «polčlovek», «raztrgani polčlovek» itd. Živi kakor jamski prebivalec in plane na Nino Piussijevo, «ki rada kadi pipo», ter jo davi, «grabi za trdo žensko meso», da je pastir Eugenio Piusi, njen stric, ves zaprepaščen zavpil: «Saj to je razuzdanec... niti minute ne ostanem več tu s tem divjakom!»

Takih in podobnih strahovitosti v knjigi ni ne konca ne kraja. Vse življenje naj bi se Slovenec Tožbar lovil za medvedom po divjih kontah in policah Poliškega Špika, da se maščuje nad živaljo in jo ubije, medtem ko bi šla njegova sovaščana Italijan Pratto in Nemeec Amlacher v široko Evropo delat kul-

turo. Tožbarjev lov za medvedom se vleče ko rdeča nit skozi ves roman in dogajanja dolgočasijo. So pa nemogoča, ker take maščevalnosti nad živaljo bi ne poznal kmet-ski, posebno ne gorski človek. Pa vse druge neskladnosti! Ovčja vas, «nekdanj umazana vas» (do kdaj pa umazana?), ima visoko letovišarsko publiko. V hotelu in krog nje-ga je življenje na zelo veliki nogi. Gospodična Hela Kersova (!) hodi na tenišče. Skozi razne fantastične dogodke se rinejo filmske dive, zapeljujoč mirne gorske vodnike. V večernem bivanju pod steno, ko jih čaka naslednji dan hudo plezanje, se užiga poltena ljubezen. «Z naglo kretnjo se zmuzne njena glava v jopič mladega vodnika. In tu leži in sliši njegovo srce. Kako mu bije z močnimi, divjimi utripi! In opaja se z vedno bolj vročimi vali, ki jih čuti divjati po svojem telesu. In ga poljublja...»

V to divjo ljubezen vstopi nena-doma pogled na okostje, ostanke med vojno padlih vojakov. «Tri mrtvaške lobanje, katerih očesne votline so preveč prazne, da bi ujele nepopisno migljanje in bleščanje son-čnega veseljstva. Igralka Hela Ker-sova ni hladnosrčna.» Ko pa se povrnejo s ture, je Hela Kersova vsa polna vtisov in «opotekajoč se in sama vsa razpaljena sili proti hotelu. Tu, na trati, pod grmom — saj vendar ni pastirica, ki jo lovec vrže na listje!» Noreti bi začel za to žensko kmalu tudi Tožbar, «strašni mož z razklanim obrazom». — Kaj bi rekli za božjo voljo Tren-tarji, če bi jim kdo prečital te ne-slanosti iz našega romana?

Za nas Slovence je, kot rečeno, stvar posebno v tem neprijetna, ker so skaženi naši kraji, naši ljudje. Pa ne samo to. Prikazani so naši kraji, kot da so furlanski, in sicer tako, da se je v Ovčji vasi, po pri-

povedovanju iz romana, naučil ce-lo Nemeč Amlacher furlanščine. Sicer citiram iz knjige: «Nosači zbi-jajo po furlansko šale», tam stojе «siromašne furlanske koče». «Pod ste-nami Poliškega Špika so ljudje resni in če se Furlanec smeje, je to ne-rodno režanje». Nemcu Brandnerju «so tuje te furlanske višave», reče pa Brandner Italijanu Ettoreju, ko je govora o Poliškem Špiku: «To je Tvoja gora!» In ko so padli štirje graditelji poti, je ostal kakor kralj sam Furlan Pesamosca, nazvan v romanu «zadnji vodnik iz Ovčje vasi».

Prevod kot tak tudi ni najboljši. Jezik je težaven, skladnja bolj nem-ška ko slovenska, so sicer vmes tudi iskani izrazi, ali vse je nekam brez toplote. Slovenci se ne «vozi-mo na smučkah», ker imamo star glagol smučati se. Ne reče se vož-nja na smučeh, temveč z eno besedo: smuka, kakor je tudi napačno, če se je Ettore «zapeljal» (na smu-čeh) skozi dolino.

V krajevnih nazivih ni dosledno-sti v tem, ker se včasih rabijo stari slovenski nazivi, včasih pa furlan-ski. Mi imenujemo goro še vedno Viš ali Višnjo goro, od tega je pri-šlo nemško ime Wischberg, Furla-ni pravijo Jof Fuart. V romanu je nedoslednost v tem, ker je enkrat rečeno Jof Fuart, drugikrat Viš in Višnja gora. Očividno je prevaja-lec geografično neorientiran. Napačno je na ovoju knjige (tako tu-di v kritiki v «Slovincu»), da stoji Poliški Špik v tromeji med Jugo-slaviijo, Avstrijo in Italijo. Poliški Špik je danes ves v Italiji, in sicer precej globoko notri. (Žal, da bomo težko obdržali stari slovenski naziv, ker se je tudi pri naših turistih ze-lo razpaslo ime «Montaž». To ime so povzeli tudi Nemci, ki so do da-nes tudi že skoro popolnoma poza-

bili nekdanje nemško turistično ime Bramkofel). Cregnedul je pofurlanjeno iz slovenskega Krni dol, «Bährenlanska škrbina» je slovensko Škrbina Prednje špranje, kakor jo še danes nazivajo v Zajzeri in le nemški turisti pravijo Bährenlahnscharte. Če je vzel prevajalec za to škrbino nemško ime, se je pa čuditi, zakaj je čisto nelogično ime noval prav tam blizu stoječi gorski greben «Cime delle rondini», katero ime so vzeli Italijani od nemškega Schwalbenspitzen, kar so slovenske «Lastovice», to ime pa ne pomeni ptice, kakor je že davno pojasnil Tuma, ampak pride od «laste» — Felsplatten, torej po nemško Felsplattenberge. Zemlja je tod še vsa slovenska. Nedaleč proti severu so Višarje. Dalje čitamo v knjigi, da so šli «po Verdijevi poti v Nevejo», ta pot pa bi ne imela imena po glasbeniku Verdiju, temveč gre za slovenska brda, torej so šli «čez Brda». «Dunjški prelaz» pa po mojem védenju sploh ne obstoji, morda je mišljen Rudni vrh (furlansko Somdogna), t. j. prehod iz Zajzere v Dunjsko dolino, ki je že pofurlanjena. Namesto Dunjški prelaz bi se moralo glasiti vsaj Dunjski prelaz, ker kraj v dolini ni Dunjica, ampak Dunja, Dunjica je le gorski potok. Kraja Dunjice (str. 34) pa tudi ni; Dunja (prav za prav Visoko) je danes pofurlanjena vas Dogna v dolini Beli (Fella).

Vse te več ali manj tehnične hibe so pa postranskega pomena v primeri s poglavitno hibo, da taka knjiga ni sodila med Slovence. Nismo prijatelji z Italijani, pa moramo čitati, da je celo Tožbar dvignil roko v pozdrav. O Ettoreju Pratu je pa zapisano tako: «Zvest je velikemu voditelju svoje domovine. Benito Mussolini je daleč proč in ne vé nič o življenju Ettoreja Prata. Toda on je. In ta žareči «biti»

je zadnje izžarevanje toplote v samoti mladega ovčjevaškega vodnika.» In druge beremo, da si je Ettore vedno in vedno prizadeval zanetiti v v izgubljenem Korošcu (t. j. Sepu Amlacherju) ogenj mlade Italije...

Majhen je naš narod, koljemo se tu v svobodi za zmago takih in drugih nazorov brez večje vrednosti, zunaj meja je pa naša zemlja in so naši ljudje, ki jih pozabljam. Od snežnih vrhov doli do plitkih furlanskih ravnin je naš rod, a žal, da nam premalo seže pogled v tiste daljave. Toda k njih spoznavanju bo ravno najmanj služila Renkerjeva knjiga. Če smo se kdaj vprašali ali nam je bilo česa treba, moramo zdaj reči na ves glas: ali je bilo Slovencem res treba te knjige!

V. V.

«Mladina brez cilja».

Pod tem naslovom so objavile «Münchner Neueste Nachrichten» 11. novembra t. l. obširen članek o problemu visokošolcev v Jugoslaviji. Dasi se izvajanja očitno opirajo predvsem na razmere na beograjski univerzi, podajajo vendar dokaj dobro celotni problem visokošolske mladine v naši državi. Zaradi tega smatramo za umestno, da reproduciramo glavne misli te razprave.

«Ko je ob začetku 19. stoletja od Turkov ustvarjena balkanska enota razpadala v nacionalne države, je bilo naravno, da je stala mladina v prvih vrstah nacionalnega osvobodilnega boja. Ta boj se je vršil istočasno na dveh frontah: proti zunanjemu sovražniku, pod čigar oblastjo so še vedno ostali deli narodne celote, in proti notranjim nasprotnikom. Boj za nacionalno svobodo je na Balkanu vedno tudi socialen boj in boj za demokratsko svobodo.»

«Mladina, ki misli nekoliko dlje kakor samo na prvo službo in prvo plačo, bo pokazala idealen polet samo za nacionalne in socialne probleme. Kdaj zajame eno ali drugo ali oboje srca in duše, zavisi od cilja, ki si ga stavi ves narod. Po koncu svetovne vojne so se balkanske države z edino izjemo Bolgarije postavile na stališče ohranitve. Razumljivo je, da taka politika ne more navduševati mladine.»

«Prelom v razvoju političnega mišljenja mladine se opaža najboljše v Jugoslaviji. Mladina, zlasti akademska, je bila v kneževini in pozneje v kraljevini Srbiji najbolj odločna nositeljica vseh 'naprednih' idej. Za mladino v jugoslovanskih predelih, ki so spadali pod Avstro-Ogrsko, je bila misel o ujedinjenju z brati onstran Drine in Save življenjska vsebina. Tedaj je bila mladina vseh stanov na Hrvaškem, v Dalmaciji in Bosni 'jugoslovanska'; nič drugače ni bilo v Beogradu in Srbiji, kjer je aneksija Bosne in Hercegovine leta 1908. močno razburila duhove, kjer so se vršili povsod viharni zbori ljudskih mas in kjer je hitela mladina v novo ustanovljena nacionalna društva.»

«Docela drugačna slika se nudi danes. — Kjer se obrača akademska mladina k politiki, prevladujejo ideje in naziranja agrarnega socializma, marksizma in komunizma, ki so kot prepovedan sad še posebno privlačni.» Po avtorjevem mnenju velja to predvsem za Beograd.

Ko je na kratko skušal razlagati, zakaj je v zadnjih letih odpovedal jugoslovanski nacionalizem, išče avtor globlje razloge za sedanjo usmerjenost akademske mladine. Prvi razlog je nedvomno utrujenost zlasti srbskega dela naše države, ki je izkrvavel v dveh težkih zaporednih vojnah. V visokih šolah pa se

zrcali po avtorjevem mnenju tudi sociološka struktura prebivalstva, ki pozna zlasti in srbskih mestih samo strogo ločitev v revne in bogate. Nobena vlada ni znala socialno dvigajoče se elemente napotiti med obrtnike, tehnike in trgovce. «Država ima nešteto gimnazij, toda nobene ali le malo srednjih tehničnih šol. Ker so ljudske šole po večini samo štirirazredne, sili mladina vseh stanov in razredov v gimnazije. Ker pa je število služb za absolvirane gimnazijce premajhno, nadaljujejo svoje študije na univerzi.»

Zaradi prenapolnjenosti razredov, neprimernih lokalov, pomanjkanja učil in tudi zaradi slabe učne metode so uspehi na srednjih šolah nepovoljni. Tudi nivo naših univerz ni po pisčevem mnenju baš posebno visok. Materialne prilike, v katerih živi večina dijaštva, pa so naravnost obupne. Tudi organizacijo visokošolcev smatra avtor za silno pomanjkljivo. Svoja izvajanja zaključuje z besedami:

«Opisani problemi jugoslovanskega visokošolstva so preštevilni in pretežki, da bi jih lahko hitro rešili. Čim dalje bolj pa se poudarja v tisku potreba, naj se omeji dostop na visoke šole in naj se ves šolski sistem izpremeni tako, da bi se zmanjšalo število gimnazij in povečalo število strokovnih šol. Gre za to, da se prepreči naraščanje akademskega proletariata.»

«Visoka šola pa naj ne bo samo vzgojevalnica in pripravljavnica za poklice. Študij je delo ob narodu, akademska izobrazba se mora združiti s politično vzgojo. Kdaj bo mladina Jugoslavije zopet našla svoj cilj, kdaj bo zopet pristala na to nacionalno nalogo? To je usodno vprašanje, da, morda celo usodno vprašanje Jugoslavije.» —j.

«Matica rada» v Beogradu.

Letos meseca novembra je ustanovil krožek javnih delavcev v Beogradu «Matica dela», da bi se tudi v naši državi sistematično organiziralo delo najrazličnejših strok. Matica hoče proučevati aktualne socialne, pravne, upravne in gospodarske probleme za organiziranje dela, kako naj se čim bolj racionalno izkoristijo etične, socialne in gospodarske energije, da bi dosegli čim večje narodno in gospodarsko bogastvo Jugoslavije v največjo splošno korist. Napačno je mnenje, da je Jugoslavija ena najbolj bogatih evropskih dežel. V tej misli uspavani zapravljamo delovne sile in energije, da ne vidimo, koliko ogromnega dela bi lahko izvršili, če bi znali svoje sile organizirati. Mnogo zakladov zemlje je za nas mrtvih, ker si ne ustvarimo cest, železnic, ali obratov, tovarn za produkcijo in predelavo domačih surovin. «Matica rada» hoče ravno te narodove sile zbuditi s koordinacijo družbene delavnosti, ustanoviti posvetovalnice za organizacijo dela, zavode za izbiro poklicev, za strokovno prosveto i. p. Vse to je potrebno za zdrave temelje narodnega in državnega napredka. Odbor je sestavljen iz strokovnjakov različnih strok, predseduje mu dr. Bogumil Vošnjak, min. v p. in državni poslanec. Društveni sedež «Maticе rada» je v Beogradu, Zatarska ul. 10. In.

«Slavjanski glas», Sofija, 1936.

(Izdava Slavjanskoto družestvo v Blgarija. Redaktor d-r Nikola Bobčev.)

Naslov kaže že dovolj jasno tudi program revije: slovanska vzajemnost. A ne kaka romantično zanesenjaška krilatica, preveč je v sto

letih prebujanja doživel in preveč krvavih žrtev daroval za kulturno, narodno in državno-politično svobodo ubogi Južni Slovan, da bi še vedno samo sanjal. Brat Bolgar razmišlja, študira realni slovanski svet vseh bratskih rodov.

«Slavjanski glas» prinaša študije o največjih slovanskih mislecih, o Tolstoju, Nemiroviču-Dančenku, o Masaryku, spomnil se je tudi našega dr. Matije Murka ob njegovih 75 letnici. Prinaša članke tudi v ruščini, n. pr. o Korolenku. Razpravlja o novi vedi — balkanologiji, ki se z njo bavijo poleg beograjskih in zagrebških tudi sofijski znanstveniki.

V «Slavjanskem družestvu» bolgarskem so zastopani med častnimi člani vsi slovanski rodovi, izmed Slovencev so imenovali svojega starega prijatelja, našega dr. Ivana Laha.

Letos praznuje «Slovanski glas» 30 letnico svojega življenja. Ob tej priliki so izdali obširno zgodovinsko gradivo o društvenem razvoju in o življenju slovanske misli.

«Slavjanski vesti», Sofija, 1936, I. letnik.

Vestnik o najvažnejših dogodkih po slovanskem svetu. Poroča o letošnjem kongresu geografov in etnografov v Sofiji, o mednarodnem kongresu glasbenikov v Pragi, o Balkanu in balkanskih narodih, o jugoslovansko-bolgarskem prijateljstvu in političnem zblizanju. Zanimivo je vprašanje v oktobrski številki, zakaj in odkod je bilo rusofobstvo v Bolgariji. Umevno, bila sta dva tabora: rusofilski — ves narod, rusofobska pa — peščica okrog diktatorjev nad Bolgarijo.

Dasi «Slovanske vesti» niso izrazito politično glasilo, se zanimajo vendar za vsa, tudi politična aktualna vprašanja Slovanov. Inko.

«Beseda o raku.» Izdalo in založilo «Jugoslovensko društvo za proučevanje in zatiranje raka, pododbor Ljubljana». V Ljubljani, 1936. Sodelovali so zdravniki: dr. R. Blumauer, dr. Fr. Gerlovič, dr. I. Pintar in dr. Al. Zalokar.

Boj proti raku je po vsem svetu zahteva dneva. Tudi pri nas poskušajo po svojih močeh sodelovati pri tem delu. Knjižica o raku ima dvojen namen. Najprej hoče očrtati in določiti naloge, ki jih zmoremo sami s svojimi sredstvi in ki nam jih nalagajo naše domače razmere, dalje pa nudi obilico praktičnih podatkov o prvih znakih kirurškega in ženskega raka. O knjižici je izšla strokovna ocena v «Ličničkem Vijesniku» (Zagreb) izpod peresa prof. dr. Sv. Vidakovića. Avtor ocene izjavlja, da se strinja z glavnimi smernicami, ki jih prinaša knjižica.

Dr. R. Neubauer: TBC Jetika. Zdravim v pouk — bolnim v pogum. Izdala in založila Protituberkulozna zveza v Ljubljani, 1936. Cena Din 5.—.

Za lajika, bodisi izobraženca ali preprostega človeka, je ta knjižica potrebna pa tudi izvrstna svetovavka. Moderna higiena dobro izpolnjuje humanitarno nalogo ravno s tem, ko skuša tudi z medicinsko prosveto prosvetliti sodobnega človeka, da bo zdrav ud zdrave človeške družbe. Pouka je treba nič manj zdravemu človeku, kakor bolnemu.

«Mladinska Matica» 1935/36.

Bogat knjižni dar, dvajset tisočkrat po 4 knjižice so romale med najmlajši svet čitateljev. Mladinska Matica je izdala 32.—35. zvezek svoje «Knjižnice».

1. Kresnice, letnik IX., uredila Josip Ribičič in Albert Širok. Knjižica vodi čitatelja od človeškega du-

ha pa preko zemeljskih čudi in zanimivosti v rastlinstvu, živalstvu in v človeških iznajdbah na obisk k zvezdam.

2. Adam Milkovič: Barake. Slika današnjih dni s predmestja. Ptiček brez gnezda Andrejček živi v baraki. Revščina, pijanost, poboji, oče v zaporu, to je siroti Andrejčku svet otroške mladosti. Barake, izgnanci iz človeške družbe. Andrejčku se je sreča nasmejala, oče se je streznil, šel čez morje, iz žuljev si je zgradil lastno hišico, Andrejček je dobil dom in toplo gnezdece.

3. Josip Ribičič: Čurimurčki. Oče Čmrlj, mukizant Murenček, gospodična Kobilica, Osa je vojščak, gospodek Pikapolonček, čebele, vojščak Rogač: to so vojska Čurimurčkov, tako hrabrih, da so premagali gromozansko pošast, ki je čebelam kradla med.

4. Oskar Hudales: Postelja gospoda Fibriha. Za ponesrečenim naslovom mnogo bolj posrečeno naslikana zgodba, kako roma les s hriba skozi žulje, skozi kri in skozi smrt delavcev, preden zraste iz tako dragocenega lesa — lepa postelja. Povest je realistična slika socialnega življenja.

*

Odsek JUJ je izdal še 5. knjigo Mladinske Matice: Tone Seliskar: Bratovščina sinjega galeba. Za otrokovo domišljijo dovolj napeto zgrajena povest, kako si je ubogi otrok Ivo zgradil ladjo «Sinji galeb» z združeno pomočjo pravih bratskih tovarišev. Otrók ne bodo motile neverjetnosti v zapletljajih zgodbe, čudežna srečanja z morskimi roparji in tihotapeci, rešitev iz tolikih smrtnih nevarnosti, kakor si jih ni lahko predstavljati niti v domišljiji. Otroku se hoče ravno tega. Zato nič hudega, če se knjiga ne sklada s sodobnostjo odraslih.

Inko.

Tudi Madžari verujejo, da ima Mussolini vedno prav. Madžarski poslanec Usetty je v začetku novembra na nekem velikem zborovanju v Budimpešti izjavil: «Fašistična dogma, da ima Duče vedno prav, je resnica, ki jo priznava že ves svet.»

Italijanska zmaga je presenetila svet, ne pa nebes. 25. oktobra je ekselencja mons. Castellani, ki ga je poslal papež Pij XI. kot apostolskega vizitatorja v Abesinijo, imel v rekonstruirani katoliški cerkvi v Addis Abebi v prisotnosti vseh vojaških in civilnih oblasti tale slavnostni govor:

«Moj pozdrav je pozdrav brata, kajti tudi jaz sem iz iste domovine kakor Vi, je pozdrav očeta, kajti mene je poslal najvišji Oče krščanstva. Pozdravljam vse junaške vojake, ki pripadajo vojski, katera je presenetila svet, ne pa nebes, ki so bila njen zaveznik. Vi preživljate slavnostne ure, ki niso trajale samo eno leto, temveč, ki so za vse veke napisale nevenljivo slavo. Rekel bi, da se je zapisalo poglavje velike knjige Previdnosti. Italija je dežela, ki jo je Bog določil, da ponese v svet čim višjo civilizacijo in slavo Cerkve. Rimskemu imperiju je določeno, da ponese v svet Kristusov križ, po vzvišenem delovanju čudovite Dučejeve osebnosti, ki združuje s pogumom junaka mirno in trezno ravnodušnost. On bo v družbo narodov nosil vedno idejo pravičnega in vzvišenega miru. Vedno bomo molili Boga, da naj ga podpira in ščiti. Pozdravljam kraljevsko in cesarsko sabaudsko hišo, ki je dala Cerkvi svetnike in domovini junake. Pozdravljam Dučeja, maršala Badoglija in vicekralja Grazianija. Pozdravljam vojsko, ki je prišla sem, da vrši kulturno misijo.

V to svetlo sliko hočem vplesti ljudske falange imperija, ki je vztrajen in buden v svojem velikem in dobrotornem delu. Italija očee biti država, ki bi se je bali, temveč samo močna, vzvišena, zaželena dobrot. Vi niste sem prinesli smrti, temveč življenje, ne vojne, temveč mir. Vi hoste ustvarili tem ljudstvom najmirnejše dobrobitje pod Kristusovim znamenjem in njihovo petje bo slavilo Italijo kot nosilko miru in dobrote. Otvorjam svoje misijonsko delo s tem, da blagoslavljam vse, Vas, bratje mojega plemena, in tudi one druge barve, ki jih smatram za sinove. Ko sem zapustil Italijo ob koncu vojne in ob začetku življenja, sem prosil sv. Očeta za njegov blagoslov, da ga ponese sem dol Vam, otrokom Italije. Kakor sem ga prejel, tako Vam ga prinašam, otroci moji v Božjem imenu.»

Vatikan ni denarno podpiral vojne v Abesiniji. Istega dne, ko je imel apostolski vizitator Castellani gori citirani govor v Addis Abebi, se je vatikansko glasilo «Osservatore Romano» z vsa silo zagnalo proti bivšemu francoskemu duhovniku Guillaumeu, ki je v neki pariški politični reviji trdil, da je Vatikan podprl italijanski vojni pohod v Abesinijo z najmanj 500 milijoni lir, katere je po večjem delu prejel s kurirskimi kovčki nuncijatur.

Otrok ne pozna mleka: Na neki šoli na periferiji naše slovenske metropole so določili tudi revnega in potrebnega dečka, da bi dobival vsak dan skodelico mleka in kos kruha. Ko je prišel deček prvi dan na vrsto, je hlastno segel po kruhu, skodelice z mlekem pa se ni dotaknil. Na vprašanje učiteljice, zakaj noče mleka, je otrok odgovoril, da mleka ni še nikdarokusil in da pijejo on in njegovi bratci za zajtrk vsak dan samo vodo.

Ob zaključku 2. letnika se ponovno obračamo do prijateljev naše revije, naj jo podpirajo za čim lepši razmah s prispevki v tiskovni sklad.

Vabilo

Drugi letnik «MISLI IN DELA» je z današnjo dvojno številko zaključen. V času, ko se mora naš revialni tisk boriti z izrednimi težkočami na vseh straneh, smo kljub temu vzdržali revijo na primerni višini i vsebinsko i po obsegu. Izpolnjena je lanska obljuba, obseg je povečan skoro za sedem tiskanih pol. Priključilo se nam je mnogo odličnih novih sotrudnikov in revija je pridobila tudi mnogo novih naročnikov. Vse to priča o napredku in moralnem uspehu revije, ki uživa priznanje ne samo doma, ampak tudi v tujini.

Prihodnje leto hočemo izpopolniti revijo še v marsičem. Razpravljali bomo o vseh aktualnih vprašanjih, kolikor nam bodo tudi razmere izven uredništva dopuščale. Poskusili bomo poročati o notranje-političnih dogodkih v obsegu kronike. Razširiti hočemo v «OBZORNIKU» poročila o znanstvenih in drugih aktualnih publikacijah jugoslovanskega književnega trga. Na platnicah ostanejo «DROBTINE» s satiro na naše prilike.

Zahvaljujemo se vsem sotrudnikom in naročnikom za vso njihovo naklonjenost in jih prosimo, naj ostanejo svoji lastni reviji še nadalje zvesti podporniki!

Revija stane letno 60 Din, za pol leta 30 Din, za četrt leta 15 Din.

Naroča se v upravi revije «Misel in delo» v Ljubljani, Gosposvetska cesta 4.

V Ljubljani, meseca decembra 1936.

Uredniški odbor
revije

MISEL IN DELO
